הלכה · משנה תורה · מפרשים · כסף משנה · ספר שופטים

כסף משנה על משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

כסף משנה על משנה תורה, הלכות מלכים ומלחמות

רבנו יוסף קארו [מרן הבית יוסף]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/כסף-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-מלכים-ומלחמות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 5
הלכה ד 5
הלכה ה 6
הלכה ו 6
הלכה ז 6
הלכה ח 7
הלכה ט 7
הלכה י 7
הלכה יא 7
הלכה יב 7
פרק ב 8
הלכה א 8
הלכה ב 8
הלכה ג 8
הלכה ד 9
הלכה ה 9
פרק ג 9
הלכה א 9
הלכה ב 10
הלכה ג 12
הלכה ד 12
הלכה ז 12
הלכה ט 13
פרק ד 13
הלכה א 13
הלכה ד 13
הלכה ט 14
פרק ה 14
הלכה א 14
הלכה ב 14
הלכה ג 15
הלכה ו 15
הלכה ז 15
הלכה ח 15
הלכה ט 15
הלכה י 16
הלכה יא 16
הלכה יב 17
פרק ו 17
הלכה ד 17
הלכה ה 17
הלכה ו 18
הלכה ז 18
הלכה ח 18
הלכה ט 19
הלכה י 19
הלכה יא 19
הלכה יב 20
הלכה יג 20
פרק ז 20
הלכה א 20
הלכה ב 21
הלכה ג 21
הלכה ד 21
הלכה ה 21
הלכה ו 22
הלכה ז 22
הלכה ח 23
הלכה י 23

הלכה יא 23
הלכה טו 23
פרק ח 23
הלכה א 23
הלכה ב 23
הלכה ג 24
הלכה ד 24
הלכה ה 25
הלכה ו 25
הלכה ז 25
הלכה ח 25
הלכה ט 26
הלכה י 26
הלכה יא 26
פרק ט 26
הלכה א 26
הלכה ב 27
הלכה ג 27
הלכה ד 28
הלכה ה 29
הלכה ו 30
הלכה ז 30
הלכה ח 31
הלכה ט 31
הלכה י 32
הלכה יא 33
הלכה יב 34
הלכה יג 34
הלכה יד 35
פרק י 35
הלכה א 35
הלכה ב 36
הלכה ג 36
הלכה ד 37
הלכה ה 38
הלכה ו 38
הלכה ז 38
הלכה ח 39
הלכה ט 39
הלכה י 39
הלכה יב 40
פרק יא 41
הלכה ג 41
פרק יב 41
הלכה ג 41

פרק א

הלכה א

שלש מצות נצטוו ישראל וכו'. בסנהדרין פרק כה"ג (סנהדרין דף כ':) תניא רבי יוסי אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה ואיני יודע אי זה מהם תחלה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחלה ואין כסא אלא מלך שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה או להכרית זרעו של עמלק תחלה כשהוא אומר והיה בהניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה וכן בדוד הוא אומר ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב וכתיב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים. ופירש"י שלש מצות שהם תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כדמפרש לקמן. בכניסתן לארץ דבכולהו כתיב ירושה וישיבה וירשת וישבת ואמרת אשימה עלי מלך בעמלק כתיב והיה בהניח ה' וגו' ובבנין בית הבחירה כתיב וישבתם בארץ. ומ"מ צ"ע בדברי רבינו למינוי מלך קודם למלחמת עמלק לא מייתי לה מקרא דמייתי בגמרא ועוד דלהכרתת זרע עמלק קודם לבנין הבית מייתי מקרא בתרא ולא מייתי מקרא קמא דמייתי בגמרא והיה בהניח לכם וכו':

הלכה ב

מאחר שהקמת מלך מצוה למה לא רצה וכו':

הלכה ג

אין מעמידין מלך בתחלה אלא וכו':

הלכה ד

אין מעמידין מלך מקהל גרים וכו'. ביבמות פרק החולץ (יבמות דף מ"ה:) רבא אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל כלומר גבאים ממונים על ישראל ואע"ג דאמר מר שום תשים עליך מלך כל משימות שאתה משים אל יהו אלא מקרב אחיך כיון דאמו מישראל מקרב אחיך קרינן ביה ובפרק י' יוחסין (קידושין דף ע"ו:) אמר רב יוסף תנינא שום תשים עליך מלך מקרב אחיך כל משימות שאתה משים לא יהיו אלא מקרב אחיך א"ל רב אדא בר אהבה ואפילו אמו מישראל וכו' מקרב אחיך קרינן ביה וכו' במערבא אפילו ריש כורי כלומר ממונה על המדות לשון לתך וכור לא מוקמי מינייהו כלומר מגרים שאין אמם מישראל בנהרדעא אפילו ריש גרגותא לא מוקמי מינייהו כלומר

להשקות בית השלחין ופעמים שהם של רבים וממנים שוטר עליו שלא ישקה איש ביומו של חבירו וכתבו התוספות בפרק אלו נאמרים דאיתא בירושלמי דפ' י' יוחסין שום תשים עליך מלך אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין מכין ברצועות ת"ל מקרב אחיך תשים עליך כל שתשימהו עליך לא יהא אלא מן הברורים שבאחיך ומשמע לי דלרבותא נקט אמו ומכ"ש אם היה אביו מישראל אע"פ שאין אמו מישראל כשר וכן כתבו התוספות בפרק מצות חליצה ובהכי ניחא לי היאך מלך רחבעם דלא הוה אמו מישראל דהא בן נעמה העמונית הוה:

הלכה ה

אין מעמידין אשה וכו'. בסיפרי:

הלכה ו

אין מעמידין מלך וכו'. בסוף קידושין (דף פ"ב) ת"ר כל שעסקו עם הנשים סורו רע הצורפין והסריקין והנקורות והרוכלים והגרדין והספרים והכובסים והגרע והבלן והבורסקי אין מעמידין מהם לא מלך ולא כ"ג מ"ט לא משום דפסילי אלא משום דזיל אומנותייהו. וסובר רבינו דהא דכל שעסקו עם הנשים לא שייך אלא עד הגרדיים ומספרים ואילך מירי לענין שאין מעמידין מלך ולא כ"ג ובמקום כובסין גריס קצבים ולא גריס גרע ומשמע ליה נמי שכיון שלא נתנו קצבה ביום אחד שיעשה במלאכה מאלו נפסל ונ"ל דה"מ כשעשה כן דרך אומנות אבל אם עשה דרך שחוק כדרך הבחורים שמספרים זה את זה אין בכך כלום והיינו דקאמ' משום דזיל אומנתייהו אלמא מתורת אומנות נגעו בה:

הלכה ז

כשמעמידין המלך וכו'. ירושל' בשקלים פרק י"ג שופרות:

ומאחר שמושחין המלך וכו': **הניח בן קטן וכו'**: **וכל הקודם בנחלה וכו'**. דאמרינן בכתובות פרק הנושא (כתובות דף ק"ג:) שאמר אף על פי ששמעון בני חכם גמליאל בני נשיא לפי שהיה הגדול וגם ביהושפט כתוב ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור הרי דבן גדול קודם לקטן:

ולא המלכות בלבד וכו'. בספרי שנינו הוא ובניו שאם מת בנו עומד תחתיו ואין לי אלא זה בלבד מנין לכל פרנסי ישראל שבניהם עומדין תחתיהן תלמוד לומר בקרב ישראל כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו. ובתורת כהנים תניא ובנים לא היו להם הא אם היו להם בנים הם היו קודמים אע"פ שלא היו שקולים כאלעזר ואיתמר ובפסיקתא והוא שיהא נוהג כמנהג אבותיו:

היה ממלא וכו'. בפרק הנושא (כתובות דף ק"ג:) אמרו שר"ג לא היה ממלא מקום אבותיו ואפ"ה מינהו תחתיו ופריך התם ורבי מ"ט עביד הכי נהי דאינו ממלא מקום אבותיו בחכמה ביראת חטא ממלא מקום אבותיו היה:

וכל מי שאין בו וכו': **כיון שנמשח דוד וכו'**:

הלכה ח

נביא שהעמיד וכו':

הלכה ט

מלכי בית דוד וכו'. וכתב הראב"ד א"א זה סותר מה שאמר למעלה וכו'. ואני אומר שאין כאן סתירה שלמעלה אמר שאי זה מינוי שיהיה ירושה לבני בניו ואין ב"ד ממנין אחר תחתיו וכאן אמר שהקב"ה מעמיד מלכי בית דוד לעולם אבל מלך משאר ישראל לא כרת לו ברית שיעמידנו לעולם:

הלכה י

אין מושחין מלכי וכו'. פ' בתרא דהוריות (דף י"א:) מתרץ ברייתא דה"ק מלכי בית דוד מושחין מלכי ישראל אין מושחין:

ומ"ש אלא בשמן אפרסמון. מפרש בגמרא דהיינו דוקא היכא דאיכא מחלוקת כגון יהוא בן נמשי שמשחוהו מפני מחלוקתו של יורם אבל כשאין מחלוקת אפי' מלך שהוא ראשון אין מושחין אותו וכדתניא מלכי ישראל אין מושחין. אך ק"ל שהרי שאול נמשח אע"פ שלא היה שם מחלוקת דאמרינן התם לקמן רמה קרני ולא רמה פכי שאול ויהוא שנמשחו בפך לא נמשכה מלכותן הרי שאול לא נמשח מפני מחלוקת. וי"ל שיש לחלק בין מלך ראשון בערך עצמו לראשון בערך כל ישראל כשאול שלא קדם לו מלך על ישראל:

הלכה יא

כשמושחין וכו'. פרק בתרא דהוריות (דף י"ב) ובירושלמי דשקלים תנו רבנן אין מושחין מלכים אלא על המעין כדי שתמשך מלכותן ומפרש רבינו מלכי בית דוד דוקא דבהנהו בעינן שתמשך מלכותן ולא במלכי אחריני כמבואר לעיל בדבריו:

הלכה יב

ואין מושחין מלך בן מלך וכו' עד סוף הפרק. ברייתא שם בשני המקומות:

פרק ב

הלכה א

כבוד גדול נוהגין במלך וכו' שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך. פ"ב דכתובות (דף י"ז) ופ"ב דסנהדרין (דף י"ט:). [וכן בסוטה מ"א ובקדושין ל"ב]:

אין רוכבין וכו'. משנה פ"ב דסנהדרין (דף כ"ב):

וכשהוא מת כולן נשרפין וכו'. ברייתא פ"ק דע"ז (דף י"א) ופרק ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ב:) שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי וכו' ומה הן שורפין על המלכים מטתן (וכל) כלי תשמישיהן. והוי יודע שמה שכתב רבינו כולן נשרפין על מטתו לא קאי אסוסו דסוסו אין שורפין אותו אלא עוקרין אותו כלומר הגידין שעל פרסותיו עוקר וחותך ושוב אין ראוי לרכיבה וכך נתבאר בפ"ק דע"ז:

וכן לא ישתמש וכו' לפיכך אבישג וכו'. ספ"ב דסנהדרין (דף כ"ב) אמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדוניה מותרת לשלמה דמלך היה ומלך משתמש בשרביטו של מלך כלומר שלא בעל דוד את אבישג וכמבואר שם בגמרא ואסורה לאדוניה דהדיוט הוא וכיון דאבישג לא היה לדוד תורת אישות בה מדקאמר מותרת לשלמה שאם היה לו בה שום תורת אישות אסורה היתה לו אי משום דאבוה הוה אי משום דמלך הוה ואשתו אסורה אפילו למלך אחר וכמו שיתבאר בסמוך וא"כ לא היתה אבישג לדוד אלא משרתת וקאמר דאסורה לאדוניה דהדיוט הוא אלמא דעבדיו ושפחותיו ושמשיו לא ישתמש בהם אלא מלך אחר:

הלכה ב

אבל אשתו של מלך וכו'. משנה שם (דף י"ח) ואין נושאין את אלמנתו (של מלך) ר' יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול שנאמר ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך ובגמרא (דף י"ט:) תני אמרו לו לר' יהודה נשים הראויות לו מבית המלך ומאי ניהו מירב ומיכל ופירש רש"י הראויות המותרות לו אבל נשי שאול לא וכיון דמשום כבוד המלך הוא פשיטא דאלמנתו דתנן לאו דוקא דה"ה גרושתו:

הלכה ג

ואסור לראותו כשהוא ערום וכו'. משנה שם (דף כ"ב):

ואינו חולץ וכו'. משנה שם (דף י"ח) המלך לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמין את אשתו ר' יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב אמרו לו (אם רצה) אין שומעין לו. ומפרש רבינו שטעם שאינו חולץ משום בזיון דידיה וכיון שאינו

חולץ אינו מייבם ואין מייבמין את אשתו לפי שהיא אסורה להם גם אין חולצין לה כיון שאפילו יחלצו לה היא אסורה להנשא משום דגנאי הוא למלך שתהא אלמנתו חולצת מנעל. ורש"י (דף י"ט:) פירש הטעם שאסור הוא לייבם בזיון הוא לו לקום על שם אחיו:

הלכה ד

מת לו מת וכו' עד על הדרגש. משנה שם כלשון הזה ושנינו עוד שם (דף כ') ר' יהודה אומר אם רצה לצאת לאחר המטה יוצא שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר שנאמר והמלך דוד הולך אחר המטה אמרו לו לא היה הדבר אלא לפייס את העם כלומר להסיר מלבם שהיו חושבין שדוד צוה להרוג את אבנר כלומר וצורך שעה היה מפני שלום המלכות אבל בלא טענה זו אם רצה אין שומעין לו וודאי דהלכה כתנא קמא וא"כ היה לרבינו לכתוב כאן ואם רצה אין שומעין לו כמו שכתב למעלה גבי אם רצה לחלוץ ולייבם ויש לומר דרבינו העתיק גבי חליצה וייבום לישנא דתנא קמא דאמר אם רצה אין שומעין לו וכאן שלא הזכיר תנא קמא לשון זה גם הוא לא הזכירו וממילא משמע דכל שכן הוא כיון דליכא מצוה כל כך. ודרגש פירש בגמ' שהיה מטה של עור שהיו נוהגין באותו זמן:

שאין ישיבה בעזרה וכו'. בפרק חלק (סנהדרין דף ק"א:) וביומא פ"ב:

הלכה ה

המלך מסתפר בכל יום. ספ"ב דסנהדרין (דף כ"ב) תנו רבנן מלך מסתפר בכל יום שנאמר מלך ביפיו תחזינה עיניך.

ומ"ש ומתקן עצמו ומתנאה וכו': **וכן מצוה על המלך לכבד וכו'**. בכתובות פרק הנושא (כתובות דף ק"ג:) אמרינן שצוה רבי לר"ג בנו נהוג נשיאותך בדמים וזרוק מורא בתלמידים כלומר שתהא אימתו מוטלת עליהם איני והא כתיב ואת יראי ה' יכבד ואמר מר זה יהושפט מלך יהודה כשהיה רואה ת"ח עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי רבי מרי מרי לא קשיא הא בצנעא הא בפרהסיא ופירש"י בצנעא מכבד את כל אחד ואחד בפרהסיא מטיל אימה להודיע נשיאותו.

ומ"ש ולא ידבר רכות:

פרק ג

הלכה א

בעת שישב על כסא מלכותו וכו'. פ"ב דסנהדרין (דף כ"א:) תנן שהמלך כותב ס"ת לשמו ובגמ' תנא ובלבד שלא יתגאה בשל אבותיו כלומר שלא יאמר די לי בשל אבותי אלא

צריך לכתוב אחר לשמו אמר רבא אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה איתיביה אביי וכותב לו ס"ת לשמו שלא יתגאה בשל אחרים מלך אין הדיוט לא לא צריכא לשתי תורות וכדתניא וכתב לו את משנה וכו' כותב לשמו שתי תורות אחת שהיא יוצאת ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו אותה שיוצאת ונכנסת עמו עושה אותו כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר והיתה עמו וקרא מקום הראוי לקרות בו. וצ"ע למה לא כתב רבינו שאותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה כמין קמיע ותולה בזרוע כדאיתא בברייתא שכתבתי:

ומ"ש ומגיהו מספר העזרה על פי ב"ד של ע"א. בירושלמי:

ומ"ש בעת שישב המלך על כסא מלכותו כותב לו ס"ת לעצמו. כלומר ס"ת שני שהמלך חייב בו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו ואפילו הניח לו אביו שני ס"ת. ויש לתמוה על רבינו שנראה מדבריו שאם הניח לו אביו ס"ת אינו חייב לכתוב אלא ס"ת אחד והא אף ההדיוט אינו סומך על ס"ת שהניח לו אביו וא"כ המלך אע"פ שהניח לו אביו כמה ספרי תורה חייב לכתוב לו שני ספרי תורה וכן נראה מפשט דברי הגמרא. ויש לדחוק ולומר שרבינו מפרש דכי שני לא צריכא לשתי תורות הכי קאמר הא דקתני גבי מלך שלא יתגאה בשל אחרים דמשמע דבר זה מיוחד במלך היינו דוקא בס"ת שחייב המלך לכתוב נוסף על ההדיוט שלא יסמוך על של אביו אבל ס"ת שהוא חייב בו מדין ההדיוט סומך הוא על של אביו ואע"פ שהדיוט אינו סומך על של אביו הדיוט שאני שאם היה סומך על של אביו נמצא שלא היה כותב הוא ס"ת כלל אבל המלך אע"פ שיסמוך על של אביו בס"ת שחייב בו מדין הדיוט כיון שבס"ת שהוא חייב בו מדין מלך אינו סומך על של אביו הרי הוא כותב ס"ת וסגי בהכי:

יוצא למלחמה וכו' עד וקרא בו כל ימי חייו. משנה שם בלשון הזה ומייתי לה מוקרא בו כל ימי חייו דמשמע כל עת שהוא חי וא"כ יוצא ונכנס והיא עמו:

הלכה ב

לא ירבה לו נשים וכו'. משנה שם (דף כ"א) לא ירבה לו נשים אלא י"ח. וכתב הראב"ד א"א זה א"א וכו'. טעמו להקשות על רבינו שבגמרא הביאו ראיה לשאין לו להוסיף על י"ח מדכתיב ויולדו לדוד בנים בחברון וכו' ומונה שם שש נשים וקאמר ליה נביא בעובדא דבת שבע ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה שהם י"ח ואם כדברי רבינו שבין נשים ופלגשים הכל שמנה עשרה הרי היו לו שם בחברון שש נשים ואחר כך כתוב ויקח דוד עוד פלגשים ונשים בירושלים אחרי בואו מחברון ואחר כך היה מעשה בת שבע

דקאמר ליה נביא ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה וכיון שהיו לו שש נשים ועוד פלגשים אם כן כהנה וכהנה הוו טפי מי"ח. ואני אומר ולהראב"ד מי ניחא דהא בקרא דכתיב שלקח פלגשים כתיב נמי שלקח נשים וא"כ היה לו שש נשים ואותן שהוסיף וכהנה וכהנה טפי מי"ח הוו אלא ודאי ההוא קרא דויקח עוד דוד פלגשים ונשים לא משתעי קרא שבאותו פרק לקחם אלא קרא משתעי מה שנשא דוד אחרי בואו לירושלים ומ"מ מעשה דבת שבע קודם לו תדע דמני התם בשמות הילודים לו שלמה וודאי בתר עובדא דבת שבע ומאי דקאמר נביא ואוסיף לך כהנה וכהנה הוה אלא ודאי מעשה בת שבע קודם לקרא דויקח עוד דוד פלגשים ונשים וכך אמרו שם בגמרא והא כתיב ויקח דוד עוד פלגשים ונשים כלומר אלמא טובא נשים הוו ליה והיכי אמרת שמנה עשרה ותו לא ומשני למלויי י"ח וע"כ היינו בתר דא"ל נביא ואוסיפה לך כהנה וכהנה שאם קודם לכן נסיב למלויי י"ח היכי אמר ליה ואוסיפה לך וא"כ מההוא קרא ל"ק מידי לא לרבינו ולא להראב"ד ואם נאמר דפשיטא דהראב"ד הוה מפרש קרא דויקח עוד דוד כמו שפירשתי אלא שאומר שהיו לו פלגשים מדכתיב ויקח דוד עוד פלגשים משמע שכבר היו לו פלגשים אלא שלא הזכירם הכתוב וה"ק ויקח דוד עוד פלגשים ונשים נוספות על פלגשים ונשים שהיו לו בחברון אין זה כדי להקשות לרבינו שכבר אפשר לפרש שלקח דוד עוד פלגשים ונשים נוספות על הנשים שהיו לו בחברון. ולדברי רבינו מצאתי ראיה מדאמרינן בההוא פירקא בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש ופירש רש"י ליחד עם אבישג ואע"פ שנאסר ייחוד של פנויה ולא התירו לו לגרש אחת מי"ח וישאנה ואם כדברי הראב"ד ז"ל שפלגשים יכול לישא יותר מי"ח למה להו למשרי ייחוד נינסבה לפלגש אלא ודאי אף פלגשים אינו יכול להוסיף יתר על י"ח וכדברי רבינו:

ואם הוסיף אחת ובעלה לוקה. ק"ל מנא לן שצריך שיבעלנה דילמא כשקדשה לבד מיקרי מרבה ואדרבה סבירא ליה לרבינו פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין כמבואר בפרק שאחר זה אם כן מכיון דקדיש אע"פ שלא בעל מיקריא אשה וצ"ע אי איתיה בשום דוכתא:

ויש לו לגרש וכו'. מהא דאמרינן פרק שני דסנהדרין וכתבתיו למעלה בוא וראה כמה קשין גירושין שהרי דוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש אחת מנשיו וישא את אבישג טעמא משום דקשים גירושין לא התירו לו הא לאו הכי מותר היה לו לגרש אחת לישא את אבישג. וזהו שכתב רבינו ויש לו לגרש כלומר אם ירצה יגרש וישא אחרת תחתיה:

הלכה ג

ולא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו. משנה שם (דף כ"א) ובגמרא ת"ר לא ירבה לו סוסים יכול אפי' כדי מרכבתו ופרשיו ת"ל לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו הא מה אני מקיים סוסים סוסים הבטלנים מנין שאפילו סוס אחד והוא בטל שהוא בלא ירבה תלמוד לומר למען הרבות סוס וכי מאחר דאפילו סוס אחד והוא בטל קאי בלא ירבה סוסים למה לי לעבור בל"ת על כל סוס וסוס. וזהו שכתב

רבינו אפילו סוס אחד פנוי דהיינו סוסים הבטלנים ומ"מ הו"ל לפרש שלוקה על כל סוס וסוס כמוזכר בברייתא שכתבתי:

הלכה ד

ולא ירבה לו כסף וכו'. משנה שם וכסף וזהב לא ירבה לו אלא כדי ליתן לאכסניא שלו כלומר לחיילותיו ולעבדיו ושמשיו.

ומ"ש רבינו וכל כסף וזהב שירבה וכו'. בדברי הימים מצינו שהכין דוד לבנין הבית שלשה אלפים ככרי זהב ושבעת אלפים ככר כסף:

הלכה ז

כבר ביארנו וכו'. משנה פ"ב דסנהדרין (דף י"ח) המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו ובגמרא (דף י"ט) אמר רב יוסף לא שנו אלא מלכי ישראל אבל מלכי בית דוד דנין ודנין אותן שנאמר בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט ואי לא דיינינן להו אינהו היכי דייני והכתיב התקוששו וקושו ואמר ריש לקיש קשט עצמך ואח"כ קשט את אחרים ומפרש התם דטעמא דמלכי ישראל לא משום מעשה דינאי שאמר לו שמעון בן שטח עמוד על רגליך ויעידו בך ואמר לו ינאי לא כשתאמר אתה אלא כשיאמרו חביריך נפנה שמעון בן שטח לחביריו וכבשו פניהם בקרקע לפי שהיו יראים ממנו ובא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו וקשה דהא לא תליא מילתא בבית דוד או בבית ישראל אלא בצדיקי ורשיעי תליא מילתא דהא עד זמן ינאי דנין ודנין אותם דאם לא כן היאך דנוהו ולמה הוצרכו לגזור שהמלך לא דן ולא דנין אותו ועוד מאי מייתי מקרא דבית דוד דינו לבקר משפט דמי נימא דדוקא לבית דוד דדנין דאילו לבית ישראל אין דנין ואם כן קשיא היאך דנוהו לינאי וכמו שכתב ועוד מאי האי דקאמר אבל מלכי בית דוד וכו' הא מזמן שמעון בן שטח לא מצינו מלך לבית דוד. לכך אני אומר שדברי רב יוסף שאמר לא שנו אלא מלכי ישראל וכו' כך פירושם כיון שמצינו בבית דוד שהזכיר הכתוב שם דינו לבקר משפט אע"פ שאירע תקלה על ידו לא היו גוזרים המלך לא דן ולא דנין אותו שלא לחלוק על דברי הכתוב אבל במלכי ישראל כל

שאירע תקלה על ידן יש לנו רשות לגזור שלא דן ולא דנין אותו והכי קאמר כשגזרו לא גזרו אלא על מלכים העומדים מבית ישראל אבל אם יעמדו מלכים מבית דוד לא גזרו עליהם. ומה שאמר רבינו כבר בארנוהו בפ"א מהל' סנהדרין וכתב רבינו במלכי בית **דוד ומעידין עליהם** ולא כתב שהם יעידו משום דלא גרעו מכהן גדול שאינו מעיד לשום אדם אלא למלך ואני מסתפק אם מה שאינו מעיד הוא דוקא כשאינו עדות שמפריש בה מן האיסור או בעדות נפשות וכדאמרינן גבי צורבא מרבנן או אפילו בהני ומדברי רבינו פ"א מהלכות עדות משמע דבכ"ג לא שני לן בין עדות ממון לשאר עדויות דבכולהו אינו מעיד בשאינו למלך וכמ"ש שם וא"כ כ"ש למלך:

הלכה ט

המבטל גזירת המלך וכו'. בסנהדרין סוף פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ט) על מה שכתוב וילך עמשא להזעיק את יהודה ויותר וגו' אמרו עמשא אכין ורקין דרש אשכחינהו דפתיח להו במסכתא אמר כתיב כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יכול אפי' ד"ת ת"ל רק חזק ואמץ ופירש"י רקין מעוטין שאם בא המלך לבטל ד"ת אין שומעין לו: **ומה שכתב אפילו במצוה קלה**. מהכא נמי נפיק דממעט ת"ת כל ד"ת במשמע אפי' מצוה קלה ואפשר דבשום דוכתא מייתי ליה בהדיא:

פרק ד

הלכה א

שכל האמור בפרשת מלך וכו'. פ"ב דסנהדרין (דף כ':) אמר רב יהודה אמר שמואל כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו רב אמר לא נאמרה פרשה זו אלא לאיים עליהם כתנאי ר' יוסי אומר כל האמור בפרשת מלך מלך מותר בו רבי יהודה אומר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי לאיים עליהם ופירש"י בפרשת מלך בספר שמואל בניכם ובנותיכם יקח וכיוצא בהם. רב אמר לא נאמרה פרשה דשמואל אלא לאיים עליהם שתהא אימת מלכם עליהם אבל אינו מותר לעשות. ופסק רבינו שכל האמור בפרשת מלך מלך זוכה בו משום דהלכה כשמואל בדיני וכן בפלוגתא דתנאי ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי:

הלכה ד

נשים בכתובה וכו'. בפ"ב דסנהדרין (דף כ"א.) מאי נשים ומאי פלגשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה ובקידושין פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין זו היא גירסת רבינו והיא גירסת ספרים שבידינו ואע"פ שרש"י כתב בפירוש התורה על פסוק ולבני הפלגשים שפלגש היא בקידושין בלא כתובה כבר חלק עליו שם הרמב"ן וכתב

שהגירסא האמתית היא פלגשים בלא כתובה ובלא קידושין ורבינו כתב בראש הלכות אישות שקודם מתן תורה היה פוגע אדם אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובועל אותה וזו היא הנקראת קדשה משנתנה תורה נאסרה הקדשה וכתב עליו הראב"ד אין זו קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת אבל המתיחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא פלגש הכתובה בפסוק וכתב שם ה"ה ולדעת רבינו ודאי כך היא הגירסא פלגשים קידושין בלא כתובה עכ"ל. ולא עלה בלבו לעיין בפרק זה דה"ק רבינו בהדיא דפלגשים בלא כתובה ובלא קידושין ומאחר שרבינו סובר שהבא על פנויה שלא לשם קידושין לוקה כמ"ש א"כ הדיוט אסור בפלגש:

הלכה ט

כל הרוגי המלך וכו'. בסנהדרין סוף פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ח ע"ב) תנו רבנן הרוגי המלכות נכסיהם למלך הרוגי בית דין נכסיהן ליורשין רבי יהודה אומר אף הרוגי מלכות נכסיהם ליורשים ופסק כת"ק:

וכל הממלכות וכו'. פרק שני דסנהדרין (דף כ':) תנו רבנן אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזזין מחצה מלך מחצה לעם ועוד שם במשנה כל העם בוזזים ונותנין לפני המלך ונוטל חלק בראש ופירש"י חלק בראש חלק היפה בורר ראשון ונוטל מחצה:

פרק ה

הלכה א

ואי זו היא מלחמת מצוה וכו'. סוף פרק משוח מלחמה (סוטה דף מ"ד ע"ב) תנן במה דברים אמורים (שחוזרין מן המערכה אותם שהזכיר) במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה אמר רבי יהודה במה דברים אמורים במלחמת מצוה אבל במלחמת חובה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה ובגמ' אמר רבא מלחמת יהושע לכבש ד"ה חובה מלחמות בית דוד לרווחא ד"ה רשות כי פליגי למעוטי עכו"ם דלא ליתו עלייהו מר קרי ליה מצוה ומר קרי ליה רשות. ויש לתמוה על רבינו שקרא למלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק מצוה ולא קראה חובה:

הלכה ב

מלחמת מצוה אינו צריך וכו'. בפ"ק דסנהדרין (דף ב') תנן אין מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של ע"א ובפ"ב (דף כ':) נמי תנן גבי מעלות המלך ומוציא למלחמת הרשות ע"פ ב"ד של ע"א משמע אבל למלחמת מצוה אינו צריך רשות בית דין:

הלכה ג

ופורץ לעשות לו דרך וכו'. משנה בפ"ב דסנהדרין גבי מעלות המלך ופורץ לעשות לו דרך ואין ממחה בידו דרך המלך אין לה שיעור ומפרש רבינו שפורץ לעשות לו דרך היינו שאינו מעקם הדרכים וכו':

הלכה ו

כל הארצות שכובשין וכו' והוא שכבשן אחר כיבוש כל ארץ ישראל האמורה בתורה. בספרי סוף פרשת והיה עקב:

הלכה ז

ואלכסנדריא בכלל האיסור. בפרק בתרא דסוכה (דף נ"א:) אמרי אאינשי אלכסנדריא דקטלינהו אלכסנדר מוקדון מ"ט איענוש משום דעברי אהאי קרא לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד ואינהו הדור אתו הרי בהדיא דאלכסנדריא בכלל האיסור:

הלכה ח

מותר לחזור לארץ מצרים וכו'. כתב סמ"ג דגרסינן בירושלמי לישיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ולפרקמטי' ולכבש הארץ:

הלכה ט

אסור לצאת מארץ ישראל לחו"ל. יתבאר בסמוך.

ומ"ש אלא ללמוד תורה וכו'. בפ"ק דע"ז (דף י"ג) תניא ואם היה כהן מיטמא בחו"ל לדון ולערער עם העכו"ם וכו' וללמוד תורה ולישא אשה ונתבאר שם שאפילו יש בא"י מי שילמדהו יוצא אחר רבו לחו"ל שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד:

ומה שכתב ולהציל מן העכו"ם. הוא לדון ולערער עם עכו"ם שכתבתי בסמוך:

ומה שכתב ויחזור לארץ. כלומר אבל אפילו לשום אחד מאלו הדברים לא יצא לח"ל להשתקע שם ולמד כן מדאמרינן בסוף כתובות (דף קי"א) ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוזאה אתא לקמיה דרבי חנינא א"ל מהו למיחת וליבמה אמר ליה אחיו נשא עכו"ם ומת ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו ומשמע מהאי עובדא דאפילו לישא אשה אינו יכול לצאת וקשה אהא דפ"ק דע"ז דיוצא לישא אשה ומתרץ רבינו דהא דשרינן בפ"ק דע"ז היינו כשדעתו לחזור והא דאמרינן בסוף כתובות דאסור דהיינו כשאין דעתו לחזור וכן תירצו התוספות בפ"ק דע"ז.

ומ"ש אבל יוצא הוא לסחורה נתבאר בסמוך:

אבל לשכון בחו"ל וכו'. בבתרא ס"פ הספינה (בבא בתרא דף צ"א) ת"ר אין יוצאין מא"י לח"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע ומשמע ליה לרבינו דהיינו שוה דינר חטים בשני דינרים

מדאמרינן בפרק כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ב:) רבי יוחנן בן ברוקה אומר מככר בפונדיון מד' סאין בסלע:

במה ד"א כשהיו המעות מצויות וכו'. שם על הברייתא שכתבתי בסמוך אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן לא שנו אלא מעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר אפילו עמדו ד' סאין בסלע יוצאין דאמר ר' יוחנן נהירנא כלומר זכורני כד הוו קיימן ד' סאין בסלע והוו נפישי נפיחי כפן בטבריה מדלית איסר פרשב"ם אבל מעות ביוקר שהפרקמטיא זלה מאד. והוי יודע דבברייתא שכתבתי בסמוך מסיים בה אמר רשב"א אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו עמדו סאה בסלע לא יצא וכיון דלא תני רשב"א אומר משמע דלפרושי מילתיה דת"ק אתא וא"כ צריך טעם למה לא כתב רבינו חילוק זה ונראה לי דמדאמר רבי יוחנן לא שנו אלא מעות בזול וכו' משמע דס"ל דליתא לדרשב"א דאם איתא הכי הל"ל לא שנו אלא מעות בזול ופירות ביוקר אבל מעות ביוקר אפילו עמדו ד' סאין בסלע ואפילו מוצא ליקח יוצאין ומדלא תנא הכי שמע מינה ליתא לדרשב"א:

ואף על פי שמותר לצאת וכו'. שם בסוף הברייתא שכתבתי בסמוך וכן היה רשב"י אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מא"י לח"ל ומשמע לרבינו דכיון דגדולי הדור היו מסתמא לא יצאו אלא כשחזק הרעב באופן שהיו יכולין לצאת כפי הדין ואפילו הכי נענשו וה"נ אמרינן בתר הכי אמר ריב"ק ח"ו שאפילו מצאו סובין לא יצאו ואלא מפני מה נענשו מפני שהיה להם לבקש רחמים על דורם ולא בקשו:

הלכה י

גדולי החכמים וכו'. בסוף כתובות (דף קי"ב) רבי אבא מנשק כיפי דעכו כלומר סלעים שבעכו שחצי העיר היתה בתחום א"י כמו שכתבו שם התוספות וז"ש רבינו מנשקין על תחומי א"י היינו עכו שהיתה סוף תחום א"י ואיתא תו התם ר' חייא בר גמדא מיגנדר בעפרא שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו:

הלכה יא

אמרו חכמים וכו'. שם (דף קי"א) מימרא דר"א ופירש"י בל יאמר שכן חליתי כלומר אל יתרעם לומר צר לי כי כולם נשואי עון:

אפילו הלך בה וכו'. שם מימרא דר' ירמיה ברבי אבא א"ר יוחנן:

וכן הקבור בה וכו'. שם מימרא דרב ענן:

ואינו דומה וכו'. שם עולא הוה רגיל דהוה סליק לא"י נח נפשיה בחוצה לארץ אתו אמרו ליה לר"א אמר אנת עולא על אדמה טמאה תמות אמרו לו ארונו בא פירוש לקברו בא"י אמר להם אינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה:

ואעפ"כ גדולי החכמים וכו'. וכן מצינו בימי חכמי הגמרא כדאיתא בפרק ואלו מגלחין:

הלכה יב

לעולם ידור וכו'. ברייתא כלשון רבינו שם (דף ק"י:) ומסיים בה מי אמר ליה לדוד לך עבוד אלהים אחרים אלא לומר לך כל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז ופירש"י וכי מי אמר לו לדוד כן אלא מפני שהיה צריך לברוח ולצאת מארץ ישראל אל מלך מואב ואל אכיש:

ומ"ש ובפורענות הוא אומר וכו'. איתא התם נמי דר"א כי סליק לא"י אמר פלטי לי מחדא כלומר מקללה אחת דכתיב והיתה ידי על הנביאים החוזים שוא וכו' ואל אדמת ישראל לא יבאו:

כשם שאסור וכו'. שם (דף קי"א) אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות ולעיל מהא (דף ק"י:) אמרינן דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה שנאמר בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם ורבינו כתב המימרא דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות ואף א"י בכלל ומשמע התם בגמרא דאמוראי בתראי נמי הכי ס"ל:

פרק ו

הלכה ד

אבל שבעה עממין ועמלק וכו'. כתב הראב"ד זה שיבוש אלא שיכול לומר השלימו לקבל המצות עכ"ל. טעמו לומר שבעה עממין ועמלק אף ע"פ שהשלימו ורצו לקבל עליהם מס ועבדות הורגין אותם. אלא שאפשר לטעון בעד רבינו ולומר שבכלל השלימו הוא קבלת שבע מצות שאם קבלו עליהם שבע מצות הרי יצאו מכלל שבעה עממין ומכלל עמלק והרי הם כבני נח הכשרים:

הלכה ה

שלשה כתבים שלח יהושע וכו'. בירושלמי בפ"ו דשביעית שלשה פרסטגיות שלח יהושע לא"י עד שלא יכנסו לארץ מי שהוא רוצה להפנות יפנה וכו':

אם כן מפני מה הערימו וכו'. ולשון רבינו אינו מבואר יפה בנוסחת ספרינו ובסמ"ג מצאתי ודימו ששוב אין פותחין להם לשלום והיא נוסחא נכונה שחשבו שמי שלא בא להשלים בפעם ראשונה כששלח לכל השבעה עממין לא יקבלו אח"כ שום עם מהם:

וכתב הראב"ד א"א כל זה שבוש שלא שלח להם יהושע וכו'. טעמו מפני שהוא ז"ל סובר שמה שאמרו שלח יהושע עד שלא יכנסו לארץ היינו לומר שמשיכנסו לארץ שוב אין מקבלין אותם ורבינו סובר דלא אמרו עד שלא יכנסו לארץ אלא לומר אימתי שלח להם אבל לאו למימרא שאחר שיכנסו לארץ לא יקבלו אותם דאין טעם למה ימנעו מלקבלם אחר שיכנסו לארץ:

כתב הראב"ד [לעיל ה"א] א"א אין שואלין למלחמת הרשות אלא שיהיו למס עכ"ל. כלומר ואין צורך שיקבלו עליהם שבע מצות:

והואיל ובטעות נשבעו וכו'. הכי אמרינן בגיטין פ' השולח (גיטין דף מ"ו) דכיון דאמרו להו מארץ רחוקה באנו ולא באו לא חיילא שבועה עילווייהו כלל והאי דלא קטלינהו משום קדושת השם ופירש"י שלא יאמרו העכו"ם עברו על שבועתן:

הלכה ו

לפי שנאמר עמך ישב וכו'. כתבו הגהות מיימון שנאמר לא תדרוש וכו' כתב רא"ם בד"א בדרישת שלום דאסור אבל תשלומי שלום מותר כגון אם עשו עמך חסד מותר לפקדם לשלום שנאמר וימת מלך בני עמון וימלוך חנון בנו תחתיו ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון בן נחש כאשר עשה אביו עמדי חסד וישלח דוד לנחמו עכ"ל. ויש לתמוה על זה שאמרו חז"ל במדרש [שלא כהוגן עשה דוד בזה]:

הלכה ז

כשצרין על עיר וכו'. כתב סמ"ג דאיתא בספרי:

הלכה ח

ולא במצור בלבד וכו'. בקמא פרק החובל (בבא קמא דף צ"א:) אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למקציה ושקיל וטרי אהא ומייתי ראיה מקרא דרק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אלמא דמשמע ליה לגמרא דההוא קרא אפילו שלא במצור משתעי ואמרינן נמי פירקא קמא דקידושין (דף ל"ב) רב הונא קרע שיראי באפי רבה בריה למחזי אי קפיד אי לא קפיד ומקשה התם והא עבר משום בל תשחית ובשבת פרק מפנין (שבת דף קכ"ט) אהא דאמרינן התם דאמוראי היו שורפים כסאות מעולות ביום הקזה לחממם ופריך והא עבר משום בל תשחית אלמא דשלא במצור נמי איכא לאו דבל תשחית:

אבל קוצצין אותו וכו'. שם (דף צ"ב) שמואל אייתי ליה אריסיה תמרי אכיל טעים בהו טעמא דחמרא א"ל מאי האי א"ל ביני גופני קיימי אמר מכחשי בגופני כולי האי למחר אייתי לי מקורייהו ופירש"י מקור שלהם ועיקרן כלומר קצוץ אותם ומייתי נמי התם דרב חסדא נמי עבד כה"ג:

ומה שכתב או מפני שמזיק בשדה אחרים. בפרק ב' דבתרא (דף כ"ה:) תנן מרחיקין את האילן מן הבור חמשה ועשרים אמה ובחרוב ובשקמה חמשים אמה וכו' אם הבור קדמה קוצץ ונותן הדמים הרי דקתני קוצץ וליכא לאוקומה באילני סרק דוקא דהא חרוב ושקמה לאו אילני סרק נינהו ואע"ג דאמרינן בההוא פירקא (דף כ"ו) דרבה בר רב חנן הוו להו הנהו דיקלי אמיצרא דפרדסא דרב יוסף וכו' והוו מזקי ליה וא"ל זיל קוץ א"ל והא ארחיקי לי וא"ל הני מילי לאילנות אבל לגפנים בעינן טפי והא אנן תנן אחד גפנים ואחד כל אילן א"ל הני מילי אילן לאילן וגפנים לגפנים אבל אילן לגפנים בעינן טפי א"ל אנא לא קאיצנא דאמר רב האי דיקלא דטעון קבא אסיר למקצייה וכו' מר אי ניחא ליה ליקוץ דמשמע דאיסורא דרב אפילו במזיק בשדה אחרים הוא ל"ק דהכי קאמר ליה לדידי דס"ל דסגי בהאי הרחקה לא מיקרי מזיק ואסיר למקצייה מר דס"ל דבעי הרחקה טפי שרי למקצייה ואי ניחא ליה ליקוץ:

ומה שכתב או מפני שדמיו יקרים. בפרק החובל (ב"ק דף צ"א:) אהא דאסרינן התם למיקץ אילן עושה פירות אמר רבינא ואם היה מעולה בדמים מותר:

הלכה ט

כל אילן סרק וכו'. ברייתא בפרק החובל רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל כגון שהזקין וכמו שיתבאר בסמוך כי לא עץ מאכל הוא זה אילן סרק כלומר דדריש מייתורא דהוה ליה למכתב רק עץ אשר לא עץ מאכל הוא:

וכן אילן וכו'. כבר כתבתי בסמוך הברייתא דתניא בהחובל רק עץ אשר תדע זה אילן מאכל ומפרש רבינו אילן שידעת שהיה עץ מאכל מתחלה ועתה הזקין ואינו עושה אלא דבר מועט ואמרינן נמי התם אמר רב דיקלא דטעין קבא אסור למקצציה מיתיבי כמה יהא בזית ולא יקצצנו רובע שאני זיתים דחשיבי:

הלכה י

ולא האילנות בלבד וכו'. שבת פרק רבי אליעזר דאורג (דף ק"ה:) המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו יהא בעיניך כעובד עבודה זרה שכך אומנותו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך וכו' עד שאומר לו עבוד עבודה זרה ועובד.

ומה שכתב ואינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם:

הלכה יא

צרין על עיירות של עכו"ם וכו'. בפ"ק דשבת (דף י"ט) ת"ר אין צרין על עיירות של עכו"ם פחות מג' ימים קודם השבת ואם התחילו אין מפסיקין וכן היה שמאי אומר עד רדתה אפילו בשבת ועכ"פ יש כאן טעות סופר וכן צריך להגיה כמו שכתב הוא עצמו

ז"ל בספ"ב מהלכות שבת צרין על עיירות של עכו"ם שלשה ימים קודם לשבת ועושין עמהם מלחמה בכל יום ויום ואפילו בשבת.
ומה שכתב בין מלחמת מצוה בין מלחמת רשות. כתב שם ה"ה שכך מפורש בספרי:

הלכה יב

כשחונים חונים וכו'. ברייתא ספ"ק דעירובין (דף י"ז) ר"י בן תימא אומר אף חונים בכל מקום ובמקום שנהרגו שם נקברים ומפרש בגמ' דהיינו אע"ג דאית ליה קוברים דלאו מת מצוה הוא:

הלכה יג

ארבעה דברים פטרו במחנה וכו'. משנה שם ד' דברים פטרו במחנה מביאים עצים מכל מקום ופטורים מרחיצת הידים ומדמאי ומלערב ובגמ' פריך אהא דמביאים עצים דמתקנת יהושע היא ומאי רבותיה דמחנה ומשני התם בהיזמי והיגי הכא בשאר עצים אי נמי התם במחוברים הכא בתלושים אי נמי התם בלחים הכא ביבשים וסובר רבינו דהכי פירושיה שלשה חילוקין יש בין תקנת יהושע למה שפטרו במחנה דאילו תקנת יהושע לא היתה אלא בהיזמי והיגי ומחוברים ולחים כדאיתא פרק מרובה (בבא קמא דף פ':) אבל במחנה פטרו אפילו בשאר עצים ואפילו תלושים ואפילו יבשים. ועל מה ששנינו פטורים מרחיצת ידים אמרו בגמרא לא שנו אלא מים ראשונים אבל האחרונים חובה ופירש שם הטעם לפי שמים אחרונים הם משום סכנת מלח סדומית. ועל מה ששנינו שפטורים מלערב אמרו דבי רבי ינאי לא שנו אלא עירובי חצירות אבל עירובי תחומין חייבין לפי שהם דבר תורה ואין כח ביד חכמים לפוטרן.
ומה שכתב וכשם שפטורים וכו'. אפשר שלמדו ממאי דתנן פרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ד:) כל היוצאין להציל חוזרין למקומן ואמרינן בגמרא שחוזרין בכלי זיינן למקומן:

פרק ז

הלכה א

אחד מלחמת מצוה וכו' ממנין כהן לדבר וכו': **כתב** הראב"ד א"א אפשר להיות זה וכו'. ולא ידענא מאי אתא לאשמועינן דהא משנה שלימה היא וכתב רבינו בפרק זה בד"א במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה:
ומ"ש ומושחין אותו בשמן המשחה:

הלכה ב

שתי פעמים מדבר וכו'. בסוטה פרק משוח מלחמה (סוטה דף מ"ב) ת"ר פעמיים מדבר עמהם אחת בספר פירש"י כשיוצאין מארצם ואחת במלחמה בספר מה הוא אומר שמעו דברי מערכי המלחמה וחזרו במלחמה מה הוא אומר אל ירך לבבכם וכו' ומפרש רבינו דמאי דקאמר בספר מה הוא אומר וכו' היינו שאומר להם מי האיש אשר נטע כרם וכו' שיהו מוכנים כשישמעו דבריו שנית במלחמה יחזרו להם:

הלכה ג

עת שעורכין המערכות וכו' עד ושוטר אחר משמיע לכל העם. שם (דף מ"ג) ת"ר ודברו השוטרים יכול דברים של עצמן כלו' שלא יהא כהן אומרם אלא השוטרים כשהוא אומר ויספו השוטרים דמשמע שדבר זה הם מוסיפים משלהם הרי דבר של עצמן אמור כלומר שהדבר הזה לבדו הן מוסיפין על של כהן הא מה אני מקיים ודברו השוטרים בדברי משוח מלחמה הכתוב מדבר הא כיצד כהן מדבר ושוטר משמיע ומסיק בגמרא מונגש עד ודברו כהן מדבר וכהן משמיע מודברו עד ויספו כהן מדבר ושוטר משמיע מויספו ואילך שוטר מדבר ושוטר משמיע ומפרש רבינו כהן מדבר וכהן משמיע שמשוח מלחמה מדבר וכהן אחר משמיע וכן מפרש שוטר מדבר ושוטר משמיע ששוטר אחד מדבר ושוטר אחר משמיע:

הלכה ד

ואחר שחוזרין וכו' עד מחופתה. משנה שם (דף מ"ד). ודע ששם במשנה אומר מעמידין זקיפין מלפניהם ואחרים מאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם ופירש"י מעמידין זקיפין מלפניהם בראשם של צד המלחמה מעמידין בני אדם גבורים מזומנין לכך שאם יפול אחד מן הנלחמים יעמידוהו ויזקיפוהו ויגבירו את אנשי הצבא בדברים ואם היה רבינו מפרש כן היה כותב שמעמידין אלו הזקיפין כמו בפירש"י אלא היה מפרש זקיפין אנשים גבורים עומדים על עמדם זקיפים מצד זה ומצד זה וכשילין של ברזל בידיהם או שלא היה גורס אלא מעמידין זקיפין מאחריהם וכשילין של ברזל בידיהם ומפרש זקיפין כמ"ש לדעתו:

הלכה ה

אחד הבונה בית לישיבתו וכו' עד ומרפסת. משנה שם אלא שחסר בלשון רבינו בית התבן שחוזר עליה ואפשר שטעות סופר הוא:

ומה שכתב בית שאין בו ארבע אמות על ארבע. ברייתא בריש סוכה (דף ג'):

ומה שכתב או הגוזל בית. ברייתא פרק משוח מלחמה (סוטה דף מ"ג:):

הלכה ו

אחד הנוטע כרם וכו' עד או חמשה אילני סרק. משנה שם. ודע שמה שכתב ואחד המבריך ואחד המרכיב הברכה והרכבה שהיא חייבת בערלה המשנה לא הזכירה אלא המבריך והמרכיב סתם אלא שבגמרא רמו אמתני' מדתניא שמבריך ומרכיב פטורין ותירצו כאן בהרכבת איסור כאן בהרכבת היתר ומפרש רבינו דמתני' בהרכבת והברכת איסור כלומר שחייבת בערלה ואי זו חייבת ואי זו פטורה נתבאר בדברי רבינו פ"י מהלכות מעשר שני ונטע רבעי וטעם הדבר שכיון שחייבת בערלה הוה ליה כנוטע אילן מחדש:

ומ"ש או גזל כרם. נראה שלמד כן מהברייתא שהזכרתי בסמוך האומרת שהגוזל את הבית אינו חוזר וכן ראוי להיות הדין בכרם:

ומ"ש וכן כרם של שני שותפין. שם מימרא דרב פפא. וא"ת למה לא כתב רבינו שבית של שני שותפין אין חוזרין עליו וילמוד מדין כרם של שני שותפין שהזכירו בגמרא כשם שלמד דין הגוזל כרם מדין הגוזל בית. וי"ל שנים שאמרו בגמרא דהיינו טעמא דכרם של שני שותפין אין חוזרין עליהם משום דכל חד וחד לא קרינן ביה כרמו המיוחד לו כלומר שאין לך בה גפן שאין לשנים חלק בה אבל בית של שני שותפין לא שייך ביה האי טעמא דמסתמא יש לכל אחד מקום מיוחד להשתמש בו ושפיר קרינן ביה ביתו אי נמי דעד כאן לא גמר רבינו דין גוזל כרם מדין גוזל בית אלא משום דראב"י דייק לה מדכתיב ולא חנכו שהוא מיעוטא חנכו לזה ולא לאחר פרט לגוזל בית והדר דריש ולא חללו פרט למבריך ומרכיב כשאינו חייב בערלה ומשמע לרבינו דכיון דראב"י מהדר למעוטי מחללו מבריך ומרכיב ולא חש למעוטי גוזל כרם דהא גלי לן דממעטינן ליה מחנכו והרי מחללו וה"ק ראב"י אומר חללו לזה ולא לאחר ומלבד דאית לן למעוטי שפיר גוזל כרם אית לן נמי למעוטי מבריך ומרכיב ולכך השוה רבינו דין גוזל כרם לדין גוזל בית:

הלכה ז

אחד המארס את הבתולה וכו' עד כולן חוזרין. משנה ובריייתא שם. והוי יודע שמה **שכתב ומת אחד מהם** ענינו אפילו מת במלחמה וכך הוא בברייתא בנסחאות שבידינו ועכ"פ כך היא דעת רבינו שהרי משנה שלימה שנינו אפילו שמע שמת אחיו במלחמה חוזר ובא לו:

קדש אשה מעכשיו וכו'. טעם הדבר פשוט דכיון דאמר מעכשיו איגלאי מילתא דקודם בואו במלחמה אירס אשה ולא לקחה אבל אם לא אמר מעכשיו הוה ליה כאילו עכשיו

אירסה ולא כל הימנו שאחר שהוא במלחמה יארס אשה לפטור עצמו ולא דמי למת אחיו במלחמה דתנן התם שחוזר ובא לו דהתם לא עשה מעשה לפטור עצמו מהמלחמה:

הלכה ח

המחזיר את גרושתו וכו' עד אינו חוזר. משנה ובריייתא שם:

הלכה י

(ט-י) **כל אלו שחוזרין וכו' עד ושמח את אשתו אשר לקח**. משניות שם:

הלכה יא

ולעבור עליו בשני לאוין. בפרק משוח מלחמה (סוטה דף מ"ד) ומאחר דכתיב לא יעבור לא יצא בצבא למה לי לעבור עליו בשני לאוין:

הלכה טו

מי האיש וכו'. משנה שם ר"ע אומר הירא ורך הלבב כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה ר"י הגלילי אומר הירא ורך הלבב זה שמתירא מן העבירות שבידו וכו' ר' יוסי אומר אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט וכו' זהו הירא ורך הלבב ואמרו בגמרא דאיכא בין ר' יוסי לר"י הגלילי עבירה דרבנן דלר"י הגלילי חוזר עליה ולר"י אינו חוזר ומ"מ לדברי שניהם עבירה דאורייתא חוזר עליה ופסק רבינו כר"ע ואמרינן נמי בגמרא דמודה ליה ר"י הגלילי בההיא משום דכתיב ולא ימס את לבב אחיו כלבבו אלא דס"ל דאיש הירא היינו ירא מעבירות שבידו:

פרק ח

הלכה א

חלוצי צבא וכו'. בפ"ק דחולין (דף י"ז) ובתים מלאים כל טוב א"ר ירמיה בר אבא אמר רב כתלי דחזירי וגירסת רבינו נראה שהיא קדלי דחזירי והם ערפי החזירים כלומר וסיפיה דקרא ואכלת ושבעת. וסובר רבינו היינו דוקא היכא דלא שכיח ליה היתרא באותה שעה אבל אי שכיח קמיה היתרא לית ליה למישבק היתרא ולמיכל איסורא ולכן **כתב אם ירעב ולא ימצא מה יאכל**. ואין כוונתו במי שהוא מסוכן מחמת רעבון דהא פשיטא ואפילו אינו מחלוצי צבא נמי אלא כשתאב לאכול ולא שכיח ליה היתרא וכמו שכתבתי וסובר ג"כ שקדלי דחזירי לאו דוקא אלא ה"ה לכל איסור מאכלות:

הלכה ב

וכן בועל אשה בגיותה אם תקפו יצרו וכו'. כתבו התוספות בקידושין (דף כ"ב) ד"ה שלא ילחצנה דפלוגתא דרב ושמואל היא בירושלמי דלרב מותרת בביאה ראשונה מיד

ואסורה בביאה שניה עד אחר כל המעשים ולשמואל אפילו בביאה ראשונה אסורה עד לאחר כל המעשים ופסק רבינו כרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל אבל כתב סמ"ג דבירושלמי דשבת איפליגו רב ור' יוחנן דלרב יפת תאר מותרת בביאה ראשונה מיד ובביאה שנייה עד אחר כל המעשים ולר"י אפילו ביאה ראשונה אסורה עד לאחר כל המעשים וכיון שכן ה"ל לרבינו לפסוק כר"י דקי"ל כוותיה לגבי רב. וי"ל דפסק רבינו דביאה ראשונה מותרת משום דגמ' דידן סבר הכי דאמרינן בפ"ב דסנהדרין תמר בת יפת תאר היתה שנאמר ועתה דבר אל המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס"ד בת נשואין הואי אחתיה מי הות שריא ליה אלא ש"מ בת יפת תואר היתה ואי ס"ל לגמרא דיפת תואר אסורה עד לאחר כל המעשים היאך היתה תמר מותרת לאמנון והרי אחותו מאביו היתה שהרי אחר כל המעשים חשיבא גיורת וליקוחין יש לו בה אלא ודאי ס"ל לגמרא דביאה ראשונה מותרת מיד ודוד בא על מעכה קודם עשיית המעשים ונתעברה מיד מתמר ולכך לא היתה חשובה בת דוד והיתה מותרת לאמנון דבנך הבא מן העכו"ם אינו קרוי בנך וכיון דסתם גמרא דידן סבר הכי כוותיה פסקינן:

ומ"ש אם תקפו יצרו. הכי תניא בפ"ק דקידושין (דף כ"א:) לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע:

ומ"ש שנאמר וראית בשביה. אריש מילתיה דשרי יפת תואר מביא ראיה מוראית בשביה:

ומ"ש ואסור לבעול אותה ביאה שנייה. כבר נתבאר דאפילו מאן דשרי ביאה ראשונה אוסר ביאה שניה עד אחר כל המעשים:

הלכה ג

אין אשת יפת תואר וכו' עד שנאמר והבאתה אל תוך ביתך. ברייתא פ"ק דקידושין (דף כ"ב) ומפרש רבינו שלא ילחצנה במלחמה היינו לבא עליה מיד אלא יכניסנה לעיר ואחר כך יבעול:

הלכה ד

הכהן מותר וכו'. שם (דף כ"א:) איבעיא להו כהן מהו ביפת תאר וכו' רב אמר מותר ושמואל אמר אסור בביאה ראשונה כולי עלמא לא פליגי דשרי וכו' כי פליגי בביאה שנייה וכו' איכא דאמרי בביאה שנייה כ"ע לא פליגי דאסיר וכו' כי פליגי בביאה ראשונה ופסק רבינו כלישנא בתרא וכרב דהלכתא כוותיה באיסורי לגבי שמואל.

ומ"ש מפני שהיא גיורת. כך אמרו שם:

הלכה ה

וכיצד דין ישראל וכו'. ברייתא ביבמות פרק החולץ (יבמות דף מ"ז:) ובכתה את אביה ואת אמה במה דברים אמורים שלא קבלה עליה אבל קבלה עליה מטבילה ומותר בה מיד ורבינו שלא כתב כן נראה שלא היתה נסחא שלו כן ועל כל פנים אפילו לפי נסחאותינו אין פירוש הברייתא שמותר לבא עליה מיד דהא בעינן להמתין שלשה חדשים וכמו שיתבאר בסמוך:

וכן בוכה על דתה. שם (דף מ"ח) תנו רבנן ובכתה את אביה ואת אמה ר' אליעזר אומר אביה אביה ממש אמה אמה ממש כלומר ולא ע"ז ר' עקיבא אומר אביה ואמה זו ע"ז וכן הוא אומר אומרים לעץ אבי אתה ופסק רבינו כרבי עקיבא:

ומגדלת את צפרניה. שם פלוגתא דר' אליעזר ורבי עקיבא בועשתה את צפרניה אם פירושו תקוץ או תגדל ופסק כר' עקיבא שמפרש דהיינו תגדיל:

הלכה ו

וצריכה להמתין וכו'. שם ירח ימים ירח שלשים יום רשב"א אומר צ' יום ירח ל' ימים ל' ואח"כ ל' מתקיף לה רבינא אימא ירח ל' ימים ל' ואח"כ כי הני קשיא ואע"ג דלא פסקינן כרבינא משום דשום חד מהני תנאי לא ס"ל כוותיה מכל מקום מאחר דלדידיה בעי ק"כ יום פסקינן כרשב"א דאמר צ' יום דהא רבינא מודה דבעינן צ' והבו דלא להוסיף עלייהו ובר מן דין שלשה חדשים צריכה להמתין כדי להבחין בין זרע קדוש לשאינו קדוש. וא"ת הא שרינן ליה ביאה ראשונה מיד בלא הבחנה י"ל דאותו זרע נמי אינו קדוש דבנך הבא מן העכו"ם אינו קרוי בנך:

הלכה ז

לא רצתה להתגייר וכו'. דימה רבינו דינה לדין העבד כדאיתא פרק החולץ (יבמות דף מ"ח:) ונתבאר בדברי רבינו פרק חמישי מהלכות עבדים:

הלכה ח

נתעברה מביאה ראשונה וכו'. זה פשוט וכבר הזכרתיו בפרק זה.

ומ"ש אלא ב"ד מטבילין אותו. הוא כדאיתא פ"ק דכתובות (דף י"א) גר קטן מטבילין אותו על דעת בית דין ופירש"י אם אין לו אב ואמו מביאתו להתגייר והא נמי הכי הוא דאין ולד זה בן הישראל כלל דבנך הבא מן העכו"ם אינו קרוי בנך ועוד יתבאר דין זה בתשלום פ"י מהלכות אלו בעזרת שוכן שמים:

ומה שכתב ותמר וכו'. כך אמרו בפרק שני דסנהדרין (דף כ"א) וכתבתי המאמר בארוכה פרק זה:

הלכה ט

יפת תואר שלא וכו' וכן עיר שהשלימה וכו' שכל עכו"ם וכו'. בסנהדרין פרק ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ז) רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרו על שבע מצות בן נח נהרג. וצ"ע מנא ליה לרבינו דכל י"ב חדש מקיימין אותה ועודנה עובדת עבודה זרה דכי אמרינן בהחולץ דעבד שלא רצה למול מגלגלין עמו י"ב חדש היינו כשקבל עליו שבע מצות כנראה מדברי רבינו פ"א מהל' מילה:

הלכה י

משה רבינו לא הנחיל וכו'. בסנהדרין פ' ד' מיתות (סנהדרין דף נ"ט) א"ר יוחנן עכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה ולא להם.

ומ"ש אבל אם לא רצה וכו'. הוא מאי דאמרי' בכמה דוכתי שהיו מקיימין גר תושב:

וכן צוה וכו'. כבר כתבתי בסמוך דכולהו תלמידי דרב אמרי על ז' מצות בן נח נהרג:

והמקבל אותם וכו'. ברייתא פרק בתרא דע"ז (דף ס"ד:) אי זהו גר תושב כל שקבל עליו ז' מצות שקבלו עליהם בני נח ופסק רבינו כחכמים ומשמע ליה דע"כ ל"פ רבנן ור"מ אלא אי בעי שיקבל עליו ז' מצות או סגי בשלא לעבוד ע"ז אבל לכ"ע צריך שיקבל בפני ג' חברים:

וכל המקבל עליו וכו'. שם (דף ס"ג) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן גר תושב שעברו עליו י"ב חדש ולא מל הרי הוא כמין שבאומות לומר דהרי הוא כשאר עכו"ם דלא מעלין ולא מורידין כדאיתא פ"ב דע"ז ונתבאר בדברי רבינו בפרק [ד' מהל' רוצח וריש פ"י מהל' ע"ז] וזה כיון שקבל עליו למול ולא מל הרי הוא כמין האומות:

הלכה יא

כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן וכו'. פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע בפרק חלק (סנהדרין דף ק"ה) דלרבי אליעזר אומות העולם אין להם חלק לעולם הבא ולרבי יהושע אית להו ופסק כרבי יהושע.

ומה שכתב והוא שיקבל וכו'. נראה לי שרבינו אומר כך מסברא דנפשיה ונכוחה היא:

פרק ט

הלכה א

על ששה דברים וכו'. פ' ד' מיתות (סנהדרין דף נ"ו:) ת"ר על שבע מצות נצטוו בני נח דינין וברכת השם ע"ז וג"ע וש"ד וגזל ואבר מן החי ודריש להו התם מקרא דויצו ה' אלהים על האדם ואמרינן בתר הכי (דף נ"ט:) אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון

לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנאמר כירק עשב נתתי לכם את כל יכול לא יהא אבר מן החי נוהג בו ת"ל אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו משמע מהכא שאדם הראשון לא נצטוה על אבר מן החי שמי שמצווה על אבר מן החי משמע דכשאינו מן החי מותר לו וכיון דלאדם הראשון לא הותר לו בשר כלל לא היה צריך לצוותו על אבר מן החי וזהו שכתב

רבינו על ששה דברים נצטוה אדם וכו' הוסיף לנח אבר מן החי ואע"ג דמייתי סתם כולהו שבע מצות מויצו ה' אלהים וההוא קרא באדם כתיב הא משמע מדברי רבינו דההוא קרא אסמכתא בעלמא ולא שבקינן מימרא דרב יהודה דמשמע מינה דאדם הראשון לא נצטוה על אבר מן החי משום אסמכתא בעלמא והא דלא מני רבינו שנצטוה אדם שלא לאכול בשר משום דמצות נוהגות לדורות קא מני שאינה נוהגת לדורות לא קא מני:

והוא התפלל שחרית וכו'. כתב הראב"ד א"א כן היה ראוי לומר וכו'. טעם הראב"ד משום דכתיב באברהם ויתן לו מעשר מכל ואפשר לומר לדעת רבינו דבאברהם לא אשכחן שעישר ממונו והתם דוקא עישר השלל הבא לידו ולא בתורת מעשר אלא לפי שכבדו מלכי צדק בהוצאת לחם ויין וברכו ורצה לתת לו מעשר השלל אבל יצחק הוא הראשון שעישר ממונו לשם מעשר כפי דרשת חכמים ז"ל בויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא מאה שערים. ודעת רבינו שכל אלו המצות מעצמם עשאום ולכן לא הזכיר נצטוה רק במילה. וענין התפלות האלו שתקנו האבות כך מפורש בברייתא ר"פ תפלת השחר (ברכות דף כ"ו:). אמנם

מ"ש ובמצרים נצטוה עמרם צ"ע היכי מייתי לה:

הלכה ב

בן נח שעבד ע"ז וכו'. ברייתא בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף נ"ו:) בע"ז דברים שב"ד של ישראל ממיתין עליהם בן נח מוזהר עליהן אין ב"ד של ישראל ממיתין עליהם אין בן נח מוזהר עליהם וא"ר פפא דאתא למעוטי גיפוף ונישוק ופריך עלה גיפוף ונישוק דמאי אילימא כדרכה בר קטלא הוא אלא למעוטי שלא כדרכה:

הלכה ג

בן נח שברך וכו'. בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף נ"ו) ת"ר איש מה ת"ל איש לרבות את העכו"ם וכו' והא מהכא נפקא מהתם נפקא ויצו ה' אלהים על האדם זו ברכת השם א"ר יצחק נפחא לא נצרכה אלא לרבות הכינויין ואליבא דר"מ דתניא וכו' יכול לא יהא חייב

אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכינויין ת"ל איש כי יקלל אלהיו מ"מ דברי ר"מ וחכ"א על שם המיוחד במיתה ועל הכינויים באזהרה ופליגא דר' מיאשא דאמר רבי מיאשא בן נח שברך את השם בכינוי לרבנן חייב. ופירש"י ואליבא דר"מ מתוקמא דמחייב ישראל על הכינויין מהאי קרא ואתי איש איש להשוות עכו"ם וישראלים בכך. ופליגא דרבי מיאשא הא דאמר ר' יצחק נפחא לרבות את הכינויין ואליבא דר"מ דמשמע הא לרבנן פטור בן נח על הכינויין פליגא דר' מיאשא דאיהו סבר אע"ג דאמרי רבנן על הכינויין באזהרה בישראל מיהו עכו"ם חייב מיתה. ופסק רבינו כר' מיאשא לגבי ר' יצחק נפחא וצ"ע למה:

הלכה ד

בן נח שהרג וכו'. שם (דף נ"ז:) משום רבי ישמעאל אמרו (בן נח נהרג) אף על העוברים וכו' דכתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך איזה אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר שבמעי אמו ופסק רבינו כרבי ישמעאל משום דתנא דפליג עליה דריש מהאי קרא שמיתת בני נח בחנק ורבינו סובר שהוא בסייף וכמו שיתבאר בהלכות וממילא קם הלכתא כרבי ישמעאל:

וכן אם הרג טריפה וכו': **וכן אם הרג רודף וכו'**. שם (דף נ"ז) אהא דתניא גנב וגזל וכן יפת תואר וכן כיוצא בהם כלומר שאינו ממש גזל אלא דומה להן עכו"ם בעכו"ם ועכו"ם בישראל אסור וישראל בעכו"ם מותר אמרינן כיוצא בו דש"ד לא תני פירש"י משום דאין שפיכות דמים שאינו חייב לגמרי או מותר לגמרי וכו' אמר אביי אי משכחת דתניא ר' יונתן בן שאול היא דתניא ר' יונתן בן שאול אומר רודף אחר חבירו להרגו ויכול להצילו באחד מאיבריו כלומר באחד מאיבריו של רודף כגון נקטע ידו או רגלו ולא הציל אלא הרגו נהרג עליו ומשמע לרבינו דליכא מאן דפליג על ר"י ואביי ה"ק אי משכחת מאן דתני כיוצא בו דשפיכת דמים רבי יונתן היא דאשכחנא ליה דאיירי בהא אבל אה"נ דליכא מאן דפליג עליה.

ועל מה שכתב רבינו **מה שאין כן בישראל** כתב הראב"ד קשיא ליה אבנר. והענין הוא דאמרינן בסנהדרין פרק נגמר הדין (סנהדרין דף מ"ט) ויטהו יואב אל תוך השער אמר ר"י שדנו דין סנהדרין אמר ליה מ"ט קטלתיה לעשאל עשאל רודף הוה היה לך להצילו באחד מאיבריו לא יכילי ליה ופשטו של מאמר זה מורה כדברי הראב"ד אבל רבינו נראה שסובר דלאו דין גמור קאמר ומאי דקאמר שדנו דין סנהדרין לאו דין גמור קאמר אלא מלשון שער קא דייק כמו אל שער מקומו ואסמכתא בעלמא הוא ותדע דהא לא קאמר התם דקבלו עדים בדבר ותו התראה לא אשכחן דהות ותו אטו משום אומד הדעת

דבדופן חמישית כוונת ליקום בי דינא ולקטליה לאבנר אלא ע"כ לא היה מחוייב מיתה מן הדין ואע"ג דאמרינן התם דכי דייניה ליואב וטעין הני טענתא א"ל ליזיל אבנר מאי טעמא קטלתיה לעמשא לא משום שנתפייסו באותה טענה על הריגת אבנר אלא מפני שהיה להם טענות אחרות כנגדו אמרו לו כן ותדע דהא אמר קרא אשר פגע בשני אנשים צדיקים ואם אבנר היה חייב מיתה כפי הדין היכי קרי ליה צדיק. ולפי דעתי גם הראב"ד לא נעלם ממנו כל זה אלא שתפס פשט המאמר ואמר דקשיא ליה אבנר ולא אמר זה אינו שהרי אבנר נהרג מפני שהיה לו להציל ולא הציל אלא ודאי הרגיש דיכול לתרוצי כדתריצנא. ומ"מ תמהני על הראב"ד למה בפ"א מהלכות רוצח שכתב רבינו אבל אין ב"ד ממיתין אותו לא כתב הא דקשיא ליה מאבנר. וי"ל שסמך על מ"ש כאן:

הלכה ה

שש עריות וכו'. שם (דף נ"ח) תניא על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ר' אליעזר אומר אביו אחות אביו אמו אחות אמו כלומר וכ"ש אחותו מאביו או מאמו ר"ע אומר אביו אשת אביו אמו אמו ממש ודבק ולא בזכר באשתו ולא באשת חבירו והיו לבשר אחד וגו' יצאו בהמה וחיה שאין נעשים בשר אחד ושקלי וטרו בגמרא אביו זו אשת אביו ואימא אביו ממש היינו ודבק ולא בזכר אימא אשת אביו היינו באשתו ולא באשת חבירו אימא לאחר מיתה וכו' אמו אמו ממש היינו באשתו ולא באשת חבירו כלומר וליכא לאוקומה לאחר מיתת אביו דהיינו אשת אביו ומשני אמו מאנוסתו וסובר רבינו דכי אמרינן ודבק ולא בזכר לאו מודבק לחוד מפיק לה אלא מודבק באשתו כלומר מדמדבר באשה משמע דוקא אשה ולא בזכר ומדלא קאמר ודבק באשה אלא באשתו מפקינן אשתו ולא אשת חבירו ובתר הכי אמרינן לאקשויי לר' עקיבא תא שמע וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי מכלל דבת האם אסורה ותסברא אחותו הויא בת אחיו הואי וכיון דהכי הוא לא שנא מן האב ולא שנא מן האם שריא אלא התם הכי קאמר ליה קורבא דאחוה איתי לי בהדה מאבא ולא מאימא ואעפ"כ פוסק רבינו בהא כר' אליעזר משום דפשטיה דקרא מסייע ליה ואע"ג דשני ר' עקיבא לא ניקום ונסמוך אשינויא דחיקא. ועם כל זה נשאר לי מקום עיון והוא שברייתא זו הובאה שם אהא דתני ר' מאיר התם כל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה וסבר ר"מ הכי והתניא וכו' ופירש"י וכן התוס' דפריך מדתניא באותה ברייתא שבן נח מוזהר על אשת אביו וחמותו ומשני לא קשיא הא ר"מ אליבא דרבי אליעזר הא רבי מאיר אליבא דר' עקיבא דתניא על כן יעזוב איש וגו' וכמו שכתבתי למעלה ופירש"י דהא דקתני דכל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה אתיא כר' עקיבא דכל מאי דיליף מהאי קרא היינו חייבי מיתות

ומינייהו יליף לכל חייבי מיתות ומעתה ה"ל לרבינו לפסוק כר"מ אליבא דר' עקיבא דכל ערוה שב"ד של ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליהם כיון דלא אשכחן מאן דפליג עליה דר"מ למימר דלא סבר ר' עקיבא הכי וצ"ע:

הלכה ו

וחייב על הזכור וכו'. שם (דף נ"ד:) ת"ר זכור לא עשו בו קטן כגדול בהמה עשו בה קטנה כגדולה ופירש רב ותניא כוותיה דהכי קאמר זכור לא עשו ביאה פחות מבן תשע כבן תשע שאינו חייב עליו עד שיהא בן ט' ואפשר לומר שכוונת רבינו להשוות בן נח לישראל בדין הזכור כשם שהשוה אותו בדין הבהמה.

ומה שכתב וחייב על הזכור בין קטן בין גדול כלומר קטן מבן י"ג גדול בן י"ג או שאע"פ שבבהמה דינו שוה לשל ישראל בזכור דינו חלוק משל ישראל ואפילו על פחות מבן תשע חייב ואם זאת כוונתו צ"ע מהיכא מפיק לה:

ואין הורגין הבהמה וכו'. שם (דף נ"ה:) בעיא דלא איפשיטא ופוסק רבינו דלא קטלינן לה מספיקא:

הלכה ז

אין בן נח חייב וכו'. שם (דף נ"ח:) מימרא דרבי אליעזר ומתרץ לה רבא דהכי קאמר עכו"ם שהערה באשת חבירו פטור ואיתא בההוא פירקא (דף נ"ז:) ת"ר איש איש לרבות את עכו"ם שמוזהרים על העריות כישראל והא מהכא נפקא מהתם נפקא ויצו ה' אלהים על האדם לאמר זה ג"ע התם בעריות דידהו והכא בעריות דידן דקתני סיפא בא על עריות ישראל נידון בדיני ישראל וכו' למאי הלכתא אמר ר' יוחנן לא נצרכה אלא לנערה המאורסה כלומר ישראלית לדידהו לית להו דדייניגן כדינא דידן ופריך אבל אשת איש בדינא דידהו דייניגן להו והתניא בא על נערה מאורסה נדון בסקילה על אשת איש נדון בחנק ואי בדינא דידהו סייף הוא אמר רב נחמן בר יצחק מאי א"א דקתני כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה דלדידהו לית להו דייניגן להו בדינא דידן דתני ר' חנינא בעולת בעל יש להם נכנסה לחופה ולא נבעלה אין להם ופירש"י בעולת בעל יש להם דכתיב והיא בעולת בעל ולא כתיב והיא אשת איש אלמא הנך מת משום בעילתו של בעל ולא מפני קידושין וחופתו וסובר רבינו דכיון דבא על עריות ישראל מאיש איש דכתיב גבי ישראל הוא דנפקא לן הרי הוא כישראל להתחייב על ערות ישראל ולישנא דרבא נמי דיקא דאמר בן נח שבא על אשת חבירו שלא כדרכה פטור ולא קאמר שבא על הערוה דלשתמע אפי' ערות ישראל. אלא דקשה לי כשאמרו למאי הלכתא אמרת דאם בא על עריות ישראל נדון בדיני ישראל לישני שלא כדרכה. ויש לומר דעדיף טפי למימר

דאתא להוסיף ערוה כגון נערה המאורסה או נכנסה לחופה ולא נבעלה מלאוקומי בשלא כדרכה. והוי יודע דלפום מאי דסבירא לי אין לך ערוה שלא יתחייב עליה בן נח שלא כדרכה אלא אשת חבירו לחוד והיינו דלא נקט בן נח שבא על ערות דידיה שלא כדרכה פטור אלא ודאי אשת חבירו דוקא ועוד אדמייתי התם באשתו ולא באשת חבירו ודבק ולא שלא כדרכה כלומר דכיון שאינה נהנית לא אתיא לאידבוקי ביה והשתא אינך ערות דלא סמיכי לודבק לא דרשינן בהו האי דרשא וממילא מחייב עלייהו שלא כדרכה נמי:

הלכה ח

בן נח שייחד שפחה לעבדו וכו'. שם (דף נ"ח:) אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא בן נח שייחד שפחה לעבדו ובא עליה נהרג עליה מאימת אמר רב נחמן מדקרי לה דביתא דפלניא אימת התרתה אמר רב הונא משפרעה ראשה בשוק. ופירש רש"י מאימת חשיב מיוחדת לו מדרגיל למקרייה ליה בנות העיר. רביתא דפלניא ילדתו של פלוני עבד, מאימתי התרתה שלא תקרא מיוחדת לו אם תבא להפקיר עצמה. משתפרע ראשה בשוק שהיו רגילות אף העכו"ם הנשואות שלא לצאת בראש פרוע:

הלכה ט

בן נח חייב על הגזל וכו'. ברייתא שם (דף נ"ז) על הגזל גנב וגזל וכן יפת תואר וכן כיוצא בהן עכו"ם בעכו"ם ועכו"ם בישראל אסור וישראל בעכו"ם מותר ואמרו שם בגמרא דבדין הוא דליתני חייב אלא משום דבעי למיתני סיפא ישראל בעכו"ם מותר תנא רישא אסור. ופירש"י על הגזל כך הוא מצות בני נח גנב וגזל וכן יפת תואר דהוי נמי גזל שגוזלין את אשתו במלחמה וכן כיוצא בהם שאינן ממש גזל אלא דומין להם עכ"ל. ומדקתני הכא וכן יפת תואר דמשמע דכי אזהר להו על הגזל אכולהו גווני אזהר בין דממון בין דנפשות בין בגזל בין גניבה ואע"פ שכתב רבינו או גונב נפש לאו למימרא דדוקא גונב אבל לא גוזל נפש אלא לרבותא נקטה דיפת תואר מסתמא גזל היא וכמו שפירש"י וגם שם איסור שבהם הוא גזל ולכך כתב רבינו או גונב נפש:

ומ"ש או הכובש שכר שכיר וכו'. שם אהא דתניא וכן כיוצא בהם דבעי גמרא כיוצא בו דגזל מאי היא ואמרו דהיינו פועל בכרם ודחי אימת אי בשעת גמר מלאכה היתרא הוא אי לאו בשעת גמר מלאכה גזל מעליא הוא כלומר וגזל הא תנא ליה רישא אלא אמר רב פפא לא נצרכה אלא לפחות משוה פרוטה ודחי עכו"ם בעכו"ם כיוצא בהן כיון דלאו בני מחילה נינהו גזל מעליא הוא. ופירש"י עכו"ם בעכו"ם כיוצא בו בתמיה וגבי עכו"ם בעכו"ם מוציא פחות משוה פרוטה מכלל פרוטה וקרי כיוצא בו בגזל ולאו גזל

ממש עכ"ל. אלא אמר רב לא נצרכה אלא בכובש שכר שכיר. ופירש"י דגזל לא הוי אלא כחוטף דבר מיד חבירו כלומר ולהכי קרי להא כיוצא בו:

ומ"ש או הכובש שכר שכיר וכיוצא בו. כלומר שהוא הדין אם כבש שכר בהמתו או כליו דשכר שכיר לאו דוקא אלא כל כובש ממון שחייב גזל מיקרי בבני נח:

ומ"ש רבינו מה שאין כן בישראל. נ"ל דהיינו שאין חיובם משום גזלן אלא כובש שכר שכיר איכא ביה לאו דלא תעשוק שכר וגו' ופועל שלא בשעת מלאכה מוחרמש לא תניף נפקא וכמבואר בדברי רבינו פרק י"ב מהלכות שכירות:

ובן נח שגזל פחות משוה פרוטה וכו'. מימרא דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן בפרק בתרא דע"ז (דף ע"א:):

הלכה י

ומותר הוא בדם מן החי. פרק ד' מיתות (סנהדרין דף נ"ט) תנו רבנן אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו זה אבר מן החי רבי חנינא בן גמליאל אומר אף הדם מן החי מ"ט דר' חנינא בן גמליאל קרי ביה בשר בנפשו לא תאכל דמו בנפשו לא תאכל ורבנן ההוא למישרא אבר מן החי דשרצים הוא דאתא ומפרש לקמן מאי תלמודא כלומר היכי משמע מהאי קרא דממעט שרצים אמר רב הונא דמו מי שדמו חלוק מבשרו יצאו שרצים שאין דמן חלוק מבשרן כלומר דדם שרצים לא הוזהרו ישראל עליו משום דם אלא משום שרץ כדאיתא בכריתות ופוסק רבינו הלכה כת"ק דאינו חייב על דם מן החי וכיון דההוא דמו איצטריך למישרי שרצים ובן נח לא נאסר בדם ממילא מותר אפילו לכתחלה בדם מן החי:

כתב הראב"ד א"א ומן העוף. ועל מ"ש

רבינו אבל העוף יראה לי וכו' כתב הראב"ד נראה לי שזה טעות סופר וראוי להיות אבל השרץ. ושתי ההשגות ענין אחד הם והוא שהראב"ד סבר דלא שני לן באבר מן החי בין בהמה וחיה ועוף בבני נח כי היכי דלא שאני לן בישראל כדאיתא בפרק גיד הנשה וכמו שאבאר אבל השרץ אין חייבים על אבר מן החי ממנו כמבואר בפרק ד' מיתות וכמו שכתבתי בבבא שקודם זו ולכן לדעת הראב"ד צריך להגיה בדברי רבינו אחד האבר או הבשר הפורש מן הבהמה או מן החיה או מן העוף אבל השרץ יראה לי שאין בן נח נהרג על אבר מן החי ממנו ולפי הגהת הראב"ד קשה על דברי רבינו איך כתב אבל השרץ יראה לי דהא גמרא ערוכה היא בפרק ד' מיתות וכמו שכתבתי בבבא שקודם זו ונ"ל טעם דברי רבינו גרסינן בפרק גיד הנשה (חולין דף ק"א:) ת"ר אבר מן החי נוהג בבהמה חיה ועוף בין טמאין ובין טהורים דברי רבי יהודה ורבי אלעזר וחכ"א אינו נוהג אלא

בטהורים רבי מאיר אומר אינו נוהג אלא בבהמה טהורה בלבד ואמרינן בתר הכי אמר רב גידל אמר רב מחלוקת בישראל אבל בבן נח ד"ה מוזהר על הטמאים כטהורים תניא נמי הכי אבר מן החי בן נח מוזהר על הטמאים כטהורים וישראל אינו מוזהר אלא על הטהורים בלבד וכו' אמר רב שיזבי אף אנן נמי תנינא אכל אבר מן החי ממנה אינו סופג ארבעים ואין שחיטתה מטהרתה במאי אילימא בישראל פשיטא דאין שחיטה מטהרתה אלא לאו בבני נח מכלל דאסיר. ופירש"י אף אנן נמי תנינא במס' טהרות דבן נח מוזהר [על הטמאים] דהתם קאמר י"ג דברים נאמרו בנבלת עוף טהור וכך וכך בנבלת עוף טמא וזו היא אחת מהן. אכל אבר מן החי מעוף טמא קמיירי אינו סופג. ודעת רבינו דרב שיזבי הכי מפרש למתני' דכולה בבן נח משתעי וה"ק אכל אבר מן החי ממנה אינו סופג את הארבעים כלומר אין עונשין אותו ב"ד אבל איסורא מיהא איכא ואם שחטה ועדיין היא מפרכסת לא יצאה עדיין מידי אבר מן החי עד שתמות ואע"ג דבבן נח ליכא ספיגת ארבעים האי אינו סופג את הארבעים דנקט אשגרת לישן הוא כלומר אין ב"ד עונשין אותו וכיון דאוקמוה למתני' דטהרות דקתני אכל אבר מן החי אינו סופג את הארבעים בבן נח משמע ליה לרבינו דבן נח בעוף איסורא הוא דאיכא אבל מיתה ליכא כדקתני אינו סופג את הארבעים כמו שכתבתי וליכא למימר דהיינו דוקא בעוף דהא לגבי בן נח לא שנא לן בין עוף טמא לטהור ומשום דר' מני בר פטיש אוקי התם מתני' דטהרות רישא דקתני אינו סופג את הארבעים בישראל וסיפא דקתני אין שחיטתה מטהרתה בבן נח ולדידיה נשאר דין העוף בבני נח על דין בהמה וחיה וכיון דליכא הכרע כמאן הלכתא לכך לא מלאו לבו של רבינו לפסוק סתם שאין בן נח נהרג על העוף אבל כתב יראה לי שאין בן נח נהרג על אבר מן החי ממנו כך נ"ל להעמיד דברי רבינו. ואם תאמר והא בפרק ד' מיתות מיעטו שרצים מקרא ואם איתא עוף נמי הוה ליה למעוטי. ויש לומר דכי ממעטינן התם שרצים היינו לומר דמותרים אפילו לכתחלה אבל עופות נהי דאינו נהרג על אבר מן החי דידהו מכל מקום איסורא איכא כיון דלא אימעיטו מקרא:

הלכה יא

ומ"ש אחד האבר או הבשר הפורש מן הבהמה וכו'. יתבאר בסמוך מהיכא נפקא ליה ומ"מ ק"ל דבפ' גיד הנשה (חולין דף ק"ב:) איפליגו רבי יוחנן וריש לקיש דאר"י בשר מן החי אינו חייב עליו משום אבר אלא משום בשר בשדה טריפה ולריש לקיש חייב עליו משום אבר מן החי ורבינו בפרק ד' ופרק ה' מהלכות מאכלות אסורות פוסק כר"י דאינו חייב על בשר מן החי אלא משום טריפה והא ודאי בני נח לא הוזהרו על הטריפה והיאך כתב כאן דבן נח נהרג עליו וצ"ע:

הלכה יב

השוחט את הבהמה וכו'. בחולין פרק העור והרוטב (חולין דף קכ"א) תני רב אושעיא ישראל ששחט בהמה טמאה לנכרי שחט בה שנים או רוב שנים ומפרכסת אבר הפורש ממנה כפורש מן החי ובשר הפורש ממנה כפורש מן החי ואסור לבני נח ואפשר שעל ברייתא זו סמך רבינו כשכתב בבא שקודם זו שבשר הפורש מן החי אסור לבני נח ומכל מקום צריך עיון במה שכתבתי שם:

הלכה יג

כל שאסור וכו'. כוונת רבינו לומר דשני דברים אסורים לבני נח ומותרים לישראל, אחד שישראל אין חייבין משום אבר מן החי אלא בטהורים ובני נח בין טהורים בין טמאים, שני שישראל כיון שנשחטה בבהמה רוב שנים אין בה משום אבר מן החי ואילו לבני נח כל זמן שהיא מפרכסת יש בה משום אבר מן החי וכבר כתבתי בפרק זה פלוגתא דתנאי באם אבר מן החי נוהג אף בטמאים ורבינו פסק בפרק ה' מהלכות מאכלות אסורות כרבנן דאינו נוהג אלא בטהורים והיינו לישראל אבל לבני נח כבר כתבתי בזה הפרק מימרא דרב גידל אמר רב דאמר דלבני נח כ"ע מודו דמוזהר על הטמאים כטהורים והדין השני ג"כ כבר כתבתי בבבא שקודם זו תני רב אושעיא שאבר ובשר הפורשים ממפרכסת ששחט בה רוב שנים שאסור לבני נח משום אבר מן החי. אך ק"ל שרבינו כותב דין זה סתם ולא מפליג בין בהמה טהורה לטמאה ואילו בהעור והרוטב אמרינן בהדיא שחותך בשר מבהמה טהורה קודם שתצא נפשה שאחד עכו"ם ואחד ישראל אינו אסור עליהם משום אבר מן החי ובפרק השוחט (חולין דף ל"ג:) איכא מ"ד שכל זמן שבהמה טהורה מפרכסת אסורה לבני נח משום אבר מן החי ואסיקנא התם תניא דלא כוותיה אחד עכו"ם ואחד ישראל מותרים בו ואם כן הוה ליה לרבינו לפרש חילוק זה וצ"ע:

אחר כך מצאתי להרשב"א שכתב בתורת הבית וז"ל לזמן עכו"ם על בני מעים אי נמי על בשר הפורש מן הבהמה קודם שתצא נפשה אם בהמה טהורה דבת שחיטה היא ונשחטה על ידי ישראל דבן שחיטה הוא מותר אבל בבהמה טמאה ואפילו על ידי ישראל ואי נמי בבהמה טהורה ועל ידי עכו"ם בשר הפורש ממנה קודם שתצא נפשה אסור לזמן עליו את העכו"ם ואפילו לאחר שתצא נפשה של בהמה ואע"פ שהרמב"ם לא כתב כן שהוא פסק בספר שופטים דלישראל שרי ולעכו"ם אסור ולא ידעתי טעם לדבריו שבאותה ברייתא מפורש כן כדאיתא בפרק העור והרוטב עכ"ל:

הלכה יד

וכיצד מצווין הן על הדינין וכו'. ברייתא פרק ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ו:) כשם שנצטוו ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר כך נצטוו בני נח ומפרש רבינו שאין מצות דינין בבני נח אלא להושיב דיינים לדון בשש מצות שלהם. אבל הרמב"ן בפירוש התורה בפרשת וישלח כתב שהדיינין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינה להושיב דיינים בלבד אבל צוה אותם בדיני גניבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהם בענין הדינין שנצטוו ישראל ונהרג עליהם אם גנב ועשק או אנס ופתה בתו של חבירו או הדליק גדישו וחבל בו ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינים גם בכל עיר ועיר בישראל ואם לא עשו כן אינם נהרגין שזו מצות עשה בהם ולא אמרו אלא אזהרה שלהם זו היא מיתתן ולא תקרא אזהרה אלא המניעה וכך דרך הגמרא בסנהדרין עכ"ל. ולשון הגמרא יש בו פנים גם לרבינו ואין להאריך:

ועל מ"ש רבינו ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם וכו' השיג הרמב"ן בפרשה עיין שם:

ובן נח שעבר וכו'. שם (דף נ"ז) רב הונא ורב יהודה וכולהו תלמידי דרב אמרו על שבע מצות בן נח נהרג:

ומ"ש בסייף. הוא שם פלוגתא דתנאי שברייתא אחת אומרת בסייף ובברייתא אחרת אומרת בחנק ופסק רבינו כמ"ד בסייף משום דסוגיין דגמרא כוותיה ריהטא דכי שקלינן וטרינן אבן נח שבא על עריות ישראל אמרינן אבל א"א בדינא דידהו דייניגן להו והתניא בא על א"א נדון בחנק ואי בדינא דידהו סייף הוא אמר רב נחמן בר יצחק מאי א"א דקתני כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה אלמא דבין סתם גמרא בין רב נחמן בר יצחק סבירא ליה כמ"ד בסייף ופרק ארבע מיתות בדוכתי אחריני ובפרק בן סורר נמי אוקימנא לרבי שמעון כמ"ד בחנק ולרבנן כמ"ד בסייף והא ודאי כדרבנן נקטינן:

ובן נח וכו'. שם אשכח רבי יעקב בר אחא דהוה כתיב בספר אגדתא דבי רב בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד שלא בהתראה מפי איש ולא מפי אשה ואפילו קרוב ופירש"י מפי איש ע"י דיין איש או עד איש עכ"ל. ושיעור לשון הברייתא כך הוא בן נח נהרג בדיין אחד ובעד אחד ואפילו קרוב:

פרק י

הלכה א

בן נח ששגג וכו'. דברי רבינו תמוהים בעיני טובא

במ"ש רוצח בשגגה אם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו ואין לו עיר מקלט אבל ב"ד אין ממיתין אותו דאי כשהרג ישראל מירי הרי נהרג הוא עליו כמבואר בדברי רבינו פ"ה מהלכות רוצח ואי כשהרג את בן נח גולה הוא לערי מקלט כמבואר בפרק הנזכר וכדמשמע מאלו הן הגולין (דף ט') וצ"ע:

במה דברים אמורים בשגג וכו' אבל אם ידע וכו'. מכות פרק אלו הן הגולין (מכות דף ט') אמר רבא דהא דתניא גר ועכו"ם שהרגו נהרגין כלומר ואין גולין היינו באומר בלבו מותר להרוג ולא נאסר מעולם וחשיב ליה רבא קרוב למזיד. ורבינו פוסק כוותיה אע"ג דרב חסדא ואביי פליגי עליה ואמרי דאומר מותר אנוס הוא אי משום דרבא בתרא הוא לגבי רב חסדא ולגבי אביי נמי הא קיימא לן כרבא ואי משום דר' שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן ס"ל כוותיה דאמר שבן נח נהרג שהיה לו ללמוד ולא למד:

הלכה ב

בן נח שאנסו וכו'. סנהדרין ס"פ בן סורר (סנהדרין דף ע"ד) בעו מיניה מרבי אמי בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם וכו' מאי הוי עלה אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדוני בית רמון והוא נשען על ידי בהשתחויתי וכתיב ויאמר לו לך לשלום ואם איתא לימא ליה הא בצנעא הא בפרהסיא. כך נראה שהיה גירסת רבינו וגם התוס' כתבו שהיא גירסא נכונה הענין שמאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עבודה זרה א"ל לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך שאני אנוס בדבר שאדוני נשען על ידי וכתיב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו ואם איתא דמוזהר הוה ליה למימר בצנעא מותר ובפרהסיא אסור אלא אמר ליה סתם לך לשלום אלמא דאפילו בפרהסיא אינו מוזהר:

הלכה ג

בן נח שנתגייר וכו'. ביבמות פרק החולץ (יבמות דף מ"ז:) תני גבי גר טבל ועלה הרי הוא כישראל למאי הלכתא דאי הדר ביה ומקדש בת ישראל ישראל מומר קרינן ביה וקדושיו קדושין וכיון דכישראל מומר הוא ודאי אם ישנו תחת ידינו או יהיה ישראל לכל דבריו או יהרג:

ואם היה קטן וכו'. בפ"ק דכתובות (דף י"א) אמר רב הונא גר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד וכו' אמר רב יוסף הגדילו יכולים למחות ואסיקנא התם אליביה דכיון שהגדיל שעה אחת ולא מיחה שוב אינו יכול למחות כלומר ואם מיחה הרי הוא כישראל מומר או יהיה ישראל לכל דבר וכמו שנתבאר בסמוך. וכתבו המפרשים דרב הונא לא קאמר שיהו ב"ד מצווים לחזר ולמול את העכו"ם מעצמם אלא שאם בא התינוק מעצמו או

שהביאתו אמו או שעשו כן ב"ד מעצמן מהני. ועל דעת ב"ד היינו שיהיו ג' בטבילתו כדין כל טבילת גר שצריך ג' והם נעשים לו כאב והרי הוא גר על ידם ומגעו ביין כשר. ומ"ש רב יוסף שאם הגדילו יכולים למחות היינו אפילו נתגיירו עם אביהם יכולים למחות ולומר אי אפשנו להיות גרים וחוזרין לסורן ואין לב"ד לענשן ואפילו ידנו תקיפה ואם קדש אשה משמיחה אינה צריכה גט להיות כישראל מומר. והקשה הר"ן דמדאמרינן אם הגדילו יכולין למחות אלמא מחאה דקטנות לאו מחאה היא וכיון דאמרינן שאם הגדיל שעה אחת שוב אינו יכול למחות היאך אפשר לצמצם שימחה מיד שיגדיל, ותירץ דנהי דמחאה דקטנות לאו מחאה היא לענין שאם נתרצה אחר כך אין מחאתו כלום אפילו הכי מהני לענין דלאחר שיגדיל אם עמד במחאתו מהני אי נמי דכי אמרינן דכיון שהגדיל שעה אחת ולא מיחה שוב אינו יכול למחות היינו כשגדל בדת משה ויהודית. והוי יודע דהתם בגמרא אביי ורבא אותבוה לרב יוסף ואעפ"כ פסק רבינו כוותיה משום דהא דאותבוה לאו משום דלא סבירא להו כוותיה אלא לברורי מתניתין דלא תקשי ליה ועוד דלאביי קושיא דרבא לאו כלום היא ולרבא קושיא דאביי לאו כלום היא כדאיתא התם בגמרא וכיון שכן נקטינן כרב יוסף:

ומ"ש רבינו לפיכך אם בא ישראל על קטנה וכו'. כך אמרו שם בגמרא:

הלכה ד

בן נח שבירך את השם. סנהדרין פ' בן סורר (סנהדרין דף ע"א:) אמר רבי חנינא בן נח שבירך את השם ואח"כ נתגייר פטור הואיל ונשתנה דינו נשתנה מיתתו ותניא נמי התם בן נח שהכה את חבירו ובא על אשת חבירו ונתגייר פטור עשה כן בישראל ונתגייר חייב ואמאי נימא הואיל ואשתני אשתני דינו ומיתתו בעינן והאי דינו אשתני מיתתו לא אשתני בשלמא רוצח מעיקרא סייף והשתא סייף אלא א"א מעיקרא סייף והשתא חנק וכו' קלה בחמורה מישך שייכא. ופירש"י הואיל ונשתנה דינו דאילו מעיקרא נידון בעד אחד ובדיין אחד ובלא התראה ואילו עביד השתא בעינן סנהדרין של כ"ג והתראה ועדים. נשתנית מיתתו דכל מיתת בני נח בסייף ואילו עביד השתא בעי למדיניה בסקילה והוא לא איחייב בהא מיתה הילכך פטור. שהכה את חבירו הרג דהוי בסייף וכן בא על אשת חבירו פטור משום דאילו עביד השתא לאו בר קטלא הוא. עשה כן בגיותו לישראל כגון שהרג את ישראל או בא על א"א ישראל ונתגייר חייב דאי עבד השתא בר קטלא הוא ואע"ג דנשתנה דינו לדון בעדה ובעדים והתראה אי הוה עביד השתא מיתתו לא אשתני דרוצח נמי השתא בסייף וכו'. קלה בחמורה מישך שייכא כלומר וכו' אין כאן שינוי מיתה דיש בכלל מיתה חמורה מיתה קלה וכיון דמעיקרא הוי סייף דחמירא

והשתא מיתת חנק קלה בכלל מיתה זהו הוה ויותר היה ראוי לו מתחלה אבל ברכת השם מעיקרא הוה סייף דקל והשתא סקילה דחמירא עכ"ל:

ומה שכתב רבינו שהרי נשתנה דינו. אילו היה אפשר לפרשו דלא קאי אלא אבן נח שבירך את השם פטור וכדאמרינן בגמרא הואיל ונשתנה דינו נשתנה מיתתו הוה אתי שפיר אבל כיון שכתבו בבבא שהרג בן ישראל קשה לומר דקאי אבבא דרישא וגם א"א לומר דקאי אבבא דהרג בן ישראל וכו' שהטעם שהוא חייב אינו מפני שנשתנה דינו אלא מפני שלא נשתנית מיתתו למיתה חמורה ממנה וצ"ע:

הלכה ה

כבר ביארנו וכו'. כל זה נתבאר בפרק הקודם ושם כתבתי מקומו בגמרא ולא שנאו רבינו אלא לחתום במחוייבי מיתה שבבני נח:

הלכה ו

מפי הקבלה וכו'. בפרק ארבע מיתות (סנהדרין דף נ"ו:) גבי הא דמני ז' מצות שנצטוו בני נח רבי אליעזר אומר אף על הכלאים מותרים בני נח ללבוש כלאים ולזרוע כלאים ואין אסורים אלא בהרבעת בהמה ובהרכבת האילן ומפרש טעמא דידיה וסובר רבינו דאף ע"ג דלית הלכתא כרבי אליעזר משום דא"כ הוו להו שמונה מצות בני נח שהוא נהרג עליהם ואנן על שבע מצות בן נח נהרג אשכחן וכמ"ש בפרקים הקודמים אבל על שמונה מצות נהרג לא אשכחן מכל מקום כיון דשמואל מפרש (שם ס'.) למילתיה אלמא ס"ל דאסורין הן בכלאים אע"פ שאין נהרגין עליהם:

ועכו"ם שהכה את ישראל וכו'. שם (דף נ"ח:) אמר ר' חנינא עכו"ם שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר ויפן כה וכה וכו' וסובר רבינו שאע"פ שחייב מיתה לשמים אינו נהרג וראיה מדשקלינן וטרינן באלו הן הגולין אם גר תושב שהרג את ישראל גולה או נהרג ואם איתא לשקול וליטרי בחובל בישראל אלא ודאי אע"פ שחייב מיתה אינו נהרג וקרא דויפן כה וכה אסמכתא בעלמא הוא:

הלכה ז

(ז-ח) **המילה נצטוה בה אברהם וכו'**. שם (דף נ"ט:) מפורש דמילה לישראל נאמרה ולא לבני נח משום דמעיקרא לאברהם הוא דמזהר רחמנא ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך אחריך לדורותם אתה וזרעך אין איניש אחרינא לא אלא מעתה בני ישמעאל ליחייבו כי ביצחק יקרא לך זרע בני עשו ליחייבו ביצחק ולא כל יצחק וכו' אלא מעתה בני קטורה לא ליחייבו האמר ר' יוסי בר אבין ואי תימא ר"י בר חנינא את בריתי הפר לרבות בני קטורה ומפרש דהיינו בני קטורה וזרעם ולפיכך

כתב שהואיל ונתערבו היום וכו':

הלכה ח

ומה שכתב ואין נהרגין עליה. משום דאשבע מצות אשכחן שנהרגין וכמו שקדם, אשמונה לא אשכחן:

הלכה ט

עכו"ם שעסק בתורה וכו'. שם (דף נ"ט) אמר רבי יוחנן עכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה ואותבינן עליה מדתניא שאפילו עכו"ם שעוסק בתורה הרי הוא ככ"ג ומשני התם בשבע מצות דידהו:

וכן עכו"ם ששבת וכו'. שם (דף נ"ח:) אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת חייב מיתה שנאמר ויום ולילה לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן אמר רבינא אפילו שני בשבת ופירש"י עכו"ם ששבת ממלאכתו יום שלם חייב מיתה שנאמר יום ולילה לא ישבותו וקא דריש ליה לא ישבותו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי וכו' אמר רבינא אפילו שני בשבת לא תימא שביתה לשום חובה קאמר ריש לקיש דלא ליכוון לשבות כגון בשבת שהוא יום שביתה לישראל או בע"ש ששובתים בו הישמעאלים אלא מנוחה בעלמא קא אסר להו שלא יבטלו ממלאכה אפילו יום שאינו בר שביתה וכו'.

ומ"ש אבל אינו נהרג הוא משום דסבירא ליה דאינו נהרג אלא על שבע מצות ואע"ג דבגמרא אמרו שעוסק בתורה הוא בכלל גזל דכתיב לנו מורשה ולא להם ולמ"ד דדריש מורשה כמו מאורשה הוי בכלל עריות סובר רבינו שהן אסמכתות בעלמא וכן גבי עכו"ם ששבת מקשה הגמרא ולחשבה גבי שבע מצות ומשני כי חשיב שב ואל תעשה קום עשה לא קא חשיב דאלמא דהוה בעי דנימנינהי בשבע מצות ואי הוה מני לה ודאי הוה מיקטל עלה כמו באינך סובר רבינו דה"ק לימנייה בהדייהו למימר דאסורין בה קאמר אבל לא לענין קטלא דאינו נהרג אלא על שבע מצות ואפילו בהנהו איכא מ"ד אינו נהרג על כולם כדאיתא בפ' ד' מיתות ומסתיין דנימא דהלכה כמ"ד על שבע מצות נהרג ולא נוסיף עלייהו אלא כל אינך דאמרינן בהו חייב מיתה היינו חיוב מיתה לשמים בעלמא אבל אינו נהרג. כנ"ל לדעת רבינו:

הלכה י

נתן צדקה וכו'. למד רבינו שמקבלין אותה ממנו מק"ו מהעכו"ם שמקבלין אותה מהם כמ"ש רבינו בסמוך.

ומ"ש הואיל והוא נזון מישראל ומצוה עליהם להחיותו. פרק שני דפסחים (דף כ"א:) אמרינן דבין ר"מ ובין רבי יהודה סברי דיש להקדים נתינת נבילה לגר למכירת העכו"ם

אלא דלר"מ אתא קרא דלגר אשר בשעריך להכי ולר"י להא לא צריך קרא דכיון דגר אתה מצווה להחיותו דכתיב גר ותושב וחי עמך והאי גר בגר תושב קאמר שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבילות ובפירקא בתרא דע"ז (דף ס"ד ס"ה) אמרינן רב יהודה שדר ליה קורבנא לאבדרנא ביום חגם אמר ידענא ביה דלא פלח לע"ז א"ל רב יוסף והתניא אי זהו גר תושב כל שקבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד ע"ז כי תניא ההוא להחיותו כלומר לזונו ולפרנסו כעניי ישראל ולהצילו מכל צרה:

אבל העכו"ם וכו'. בבתרא פ"ק (דף י':) אמרינן דאימיה דשבור מלכא שדרא ארנקי דדינרי לקמיה דר' אמי ולא קבלינהו שדרתינהו לקמיה דרבא וקבלינהו [משום שלום מלכות] שמע ר' אמי איקפד וכו' ורבא משום שלום מלכות ור' אמי נמי משום שלום מלכות דאיבעי ליה למפלגינהו לעניי אוה"ע ורבא נמי לעניי אומות העולם יהבינהו ור' אמי דאיקפד הוא דלא סיימוה קמיה דלעניי אוה"ע יהבינהו ומ"מ משמע מהכא דאפילו למפלגינהו לעניי אוה"ע לא שרי לקבל אלא משום שלום מלכות והתימה מרבינו שסתם את דבריו ואין לומר דיליף דאפילו שלא מפני השלום מותר לקבל מעובדא אחרינא דאיתא התם (דף ח') דאימיה דשבור מלכא שדרא ארנקי דדינרי לקמיה דרב יוסף א"ל למצוה רבה ויהבינהו לפדיון שבויים שאע"פ שהגמרא לא פירשה שם דמשום שלום מלכות קבלינהו כיון דבהאי עובדא דר' אמי פירשו דדוקא משום שלום מלכות ורב יוסף נמי לא אשכחן דקבל אלא מאימיה דשבור מלכא ודאי דמשום שלום מלכות הוא דקביל וצ"ע:

הלכה יב

היה ישראל ועכו"ם וכו'. ברייתא פרק בתרא דב"ק (דף קי"ג) ישראל ועכו"ם שבאו לדין אם אתה יכול לזכותו בדיני ישראל זכהו ואמור לו כך דיננו בדיני אומות העולם זכהו ואמור לו כך דיניכם:

שהרי מצווין אנו להחיותן וכו'. כבר נתבאר בסמוך:

וזה שאמרו חכמים וכו'. כך אמרו בסוף הניזקין (גיטין דף ס"ב) משמיה דרב וסובר רבינו דההוא לא איירי בגר תושב אלא בעכו"ם שלא קבל עליו שבע מצות:

אפילו עכו"ם וכו'. ברייתא שם (דף ס"א) ופירש"י עם מתי ישראל לא בקברי ישראל אלא מתעסקין בהם אם מצאום הרוגים עם ישראל וכתב הר"ן דלישנא לאו דוקא דה"ה כשמצאו מתי עכו"ם לבד שמתעסקים בהם מפני השלום וכן לפרנס ענייהם ולבקר חוליהם וכתב דהכי משמע בתוספתא ובירושלמי וכתב עוד ומ"מ לא שיהו קוברין אותם אצל ישראל דהא אין קוברין רשע אצל צדיק אלא לומר שמתעסקין עמהם:

פרק יא

הלכה ג

(א-ג) **המלך וכו'**. הפרק הזה ושאחריו אמונות טובות בביאת משיחנו ואין לי לפרש בהם דבר רק במה שכתב

רבינו אל יעלה בדעתך וכו' עד שנהרג בעונות וכו'. וכתב הראב"ד א"א והלא בן כוזיבא היה אומר וכו'. ודברי הראב"ד אמת והכי איתא בפרק חלק (סנהדרין דף צ"ג:) אבל באיכה רבתי בפסוק בלע ה' ולא חמל אומר שנהרג על ידי א"ה וסובר רבינו דהא דאמרו פרק חלק אתיא דלא כשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות ורבינו סובר כשמואל וכמבואר בפרק שאחר זה ולכן כתב סברת המדרש. ומ"מ מה שכתב שר"ע היה נושא כליו צ"ע היכא מייתי לה:

פרק יב

הלכה ג

(ב-ג) **אין בין העולם הזה לימות המשיח וכו'**. מימרא דשמואל בפרק חלק (סנהדרין דף צ"א:):

ואינו בא לא לטמא וכו'. בסוף עדיות איפליגו תנאי אם אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב או לא ופוסק רבינו כחכמים שאומרים שם שאינו בא לרחק ולא לקרב אלא לעשות שלום ביניהם:

אמרו חכמים תיפח רוחם של מחשבי קצים. כך אמרו בפרק חלק (סנהדרין דף צ"ז:):

ובני לוי מטהר תחלה וכו'. פרק עשרה יוחסין (קידושין דף ע"א) מימרא דרבי חמא בר חנינא:

הרי הוא אומר ויאמר התרשתא וכו'. בתוספתא דפ"ק דכתובות אמרו עד עמוד כהן לאורים ולתומים כאדם שאומר לחבירו עד שיבוא משיח:

סליקו הלכות מלכים בס"ד